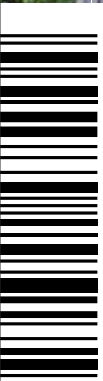

100
2020

TRIMITAS

1920-2020

9771392475004

1,99 €

VERTINAMOSIOS ŠAULIŲ
PRATYBOS „TAURAS 2020“
IR „ŠAULYS 2020“

TAVO KALIBRO UNIVERSITETAS

©„Trimitas“, 2020
Leidinio indeksas 5291.
ISSN 1392-4753
Tiražas 2000 egz.

LIETUVOS ŠAULIŲ ŽURNALAS

TRIMITAS

2020 m. Nr. 10 (1344)
Tiražas 2000

Išleidžiamas
paskutinę kiekvieno
mėnesio savaitę

ŠIAME NUMERYJE:

- 2 **LŠS KRONIKA.** Vlado Putvinskio 147-osios gimimo metinės
- 3 **LŠS KRONIKA.** Įamžintas Adolfo Ramanausko-Vanago atminimas
- 4 **IŠEIVIJOS ŠAULIŲ KRONIKA.** Bėgimo / ėjimo akcija „In Memoriam“ Čikagoje | IRENA ŠALAVIEJIENĖ
- 5 **JAUNIEJI ŠAULIAI.** Šauliai kviečia Lietuvą sportuoti | DOVILĖ PUKERTAITĖ
- 6 **JAUNIEJI ŠAULIAI.** Šaudymo varžybos „Geras šaulys 2020“ | GABIJA KARNILAITĖ
- 8 **PRATYBOS.** „Taurus 2020“: „žalioji taktika“, „sraigtas“ virš galvos ir kodėl kartais trukdo prietariai | VALDAS KILPYS
- 12 **PRATYBOS.** Taikos meto užduočių pratybos – nelengva užduotis | LINAS BARŠČEVIČIUS
- 16 **VIENAS IŠ MŪSŲ.** Pasirinkimas tarnauti Lietuvai | DOVILĖ PUKERTAITĖ
- 20 **GINKLO BROLIAI.** Individualūs kario įgūdžiai – ir tarnyboje, ir kasdieniame gyvenime | LINA VAITIEKŪNAITĖ
- 24 **NUOMONĖ.** Kiek tavyje yra aristokrato? | VALDAS KILPYS
- 26 **PAŽINK PASAULĮ.** Diktatorystės fenomenas: ar įmanoma jus įveikti? | VALDAS KILPYS
- 28 **LŠS V. PUTVINSKIO-PŪTVIO KLUBAS.** Nuo knygnės iki šaulių vadės: Emilijos Putvinskienės vaidmuo besikuriančioje nepriklausomoje Lietuvoje | AUGUSTĖ LABENSKYTĖ
- 34 **ĮDOMIOJI ISTORIJA.** 10 metų po žemę. Pogrindinė spaustuvė „ab“ | GRETA KUČINSKAITĖ
- 36 **IŠ AUTOMOBILIŲ ISTORIJS.** XXI amžiaus pradžios automobiliai, I dalis | JONAS RINKEVIČIUS
- 42 **LAUKO VIRTUVĖ.** Madame Chantal cukinijų apkepas | VYTARAS RADZEVIČIUS
- 44 **GALVOSŪKIS.** Kryžiažodis „Jūrinis“. Atsakykite į klausimus ir laimėkite prizą! KASTYTIS STUMBRYS

Autorių dėmesiui – medžiagų kitam numeriui laukiame iki einamojo mėnesio 10 dienos imtinai!

Projektą „Vytis, Rūpintojėlis ir... kas dar?“ (straipsniai): „Kiek tavyje yra aristokrato?“, „Pasirinkimas tarnauti Lietuvai“ remia Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas.

2020 m. skirta 3000 eurų.

Vyr. redaktorė Dovilė Pukertaitė
Kalbos redaktorė Sandra Balžekaitė
Korespondentas Valdas Kilpys
Maketas Greta Janutytė
Dizainas CRITICAL, Paulius Budrikis

Redakcijos kolegija: Redakcijos kolegija:
Dovilė Pukertaitė (LŠS viešųjų ryšių specialistė)
Tadas Venskūnas (LŠS Pilietinio ugdymo skyriaus vedėjas)
Irena Šalaviejiene (LŠS išeivijoje šaulė)
Gražvydas Zulanus (CV narys)
Skaidrilė Grigaitė-Mockevičienė (LŠS studentų korporacijos „Saja“ narė, CV narė)
Gediminas Jankus (CV narys)
Edgaras Diržius (CV narys)

Viršelio nuotrauka – Karolina Savickytė

Adresas: Laisvės al. 34, LT-44240 Kaunas, Lietuva.
el. p. redakcija@sauliusajunga.lt
facebook.com/trimitas.lt

Kasdienes naujienas apie Lietuvos šaulių sąjungą skaitykite oficialiame tinklalapyje www.sauliusajunga.lt

Leidėjas: Lietuvos šaulių sąjunga
www.sauliusajunga.lt
www.facebook.com/sauliusajunga
Redakcijos nuomonė nebūtinai sutampa su autorių nuomone.

Rankraščiai negražinami ir nerecenzuojami. Dėl spaudos broko kreiptis į spaustuvę. Spausdino UAB „JUDEX SPAUDA“ Europos pr. 96C, LT-46351, Kaunas

Atstovai užsienyje: LŠS išeivijoje (JAV) J. R. Butkus
Torontas (Kanada) V. Pūtviuo kuopos vadas V. Pečiulis

1

VLADO PUTVINSKIO 147-OSIOS GIMIMO METINĖS

Trimito informacija

Spalio 6 dieną šauliai minėjo ir prisiminė vieno iš Lietuvos šaulių sąjungos įkūrėjų, visuomenės ir kultūros veikėjo, rašytojo, knygnešio, žuvininkystės pradininko Lietuvoje 147-ąsias gimimo metines.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus sodelyje Kaune prie Vlado Putvinskio biusto tradiciškai buvo pagerbtas jo atminimas. Šaulių sąjungos vadas plk. Albertas Dapkus susirinkusiems šauliams priminė šaulio vertybes, kalbėjo apie kasdien stiprėjančią organizaciją ir jos reikšmę Lietuvai. „Manau, kad Vladas Putvinskis būtų patenkintas matydamas, jog Šaulių sąjunga sulig kiekviena diena stiprėja, o jo ideologija, idėjos gyvos ir bus gyvos, kol Lietuvoje bus patriotiškai nusiteikusių piliečių“, – sakė Stasys Ignatavičius, Vlado Putvinskio klubo prezidentas.

Tauragėje ir Kelmėje susirinkę šauliai prisiminė Vlado Putvinskio darbus ir aptarė jų reikšmę šiandienos Lietuvai. „Kasmet šauliai ir jaunieji šauliai susirenka Kelmėje prie Vlado Putvinskio kapo, uždega žvakučių, šiomet padėjo gėlių ir prie pernai pastatyto paminklo. Istorija gyva tol, kol ją prisimename, Šaulių sąjungos istorija turėtų būti svarbi kiekvienam nariui, todėl kasmet skatiname rinktinės jaunuosius šaulius aktyviai dalyvauti svarbių organizacijai datų minėjime“, – sakė Gen. P. Plechavičiaus šaulių 6-osios rinktinės vado pavaduotoja Silva Maskaliovienė.

Vladas Putvinskis gimė 1873 metų spalio 6 dieną ir nuilstamai dirbo Lietuvos naudai iki mirties. Užaugęs lenkiškoje šeimoje, pats nusprendė mokytis lietuvių kalbos. Jis aktyviai kovojo su spaudos

draudimu, įsteigė didžiausią lietuviškos spaudos pervežimo centrą Žemaitijoje. 1919 metais kartu su bendraminčiais įkūrė Šaulių sąjungą, iki 1922 metų buvo jos pirmininkas. 1928 metais buvo apdovanotas DLK Gedimino II laipsnio ordinu už nuopelnus atkuriant bei įtvirtinant Lietuvos nepriklausomybę, taip pat garbės ženklu „Šaulių žvaigždė“, kitų valstybių apdovanojimais. Vladas Putvinskis mirė 1929 metų kovo 5 dieną Kaune. x

1. Vytauto Didžiojo karo muziejaus sodelyje prieš gėlių padėjimą greta Vlado Putvinskio biusto.
2. Gen. P. Plechavičiaus šaulių 6-osios rinktinės šauliai pagerbia Sąjungos įkūrėjo atminimą Kelmėje.

JAMŽINTAS ADOLFO RAMANAUSKO-VANAGO ATMINIMAS

2

Trimito informacija

Spalio 6 dieną Vilniuje, Valstybės vadovų panteone Antakalnio kapinėse, buvo atidengtas antkapinis paminklas laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos 1949 metų vasario 16 dienos deklaracijos signatarui, Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio ginkluotųjų pajėgų vadui, Lietuvos valstybės vadovui, kovojusiam su sovietų okupacija, Adolfui Ramanauskui-Vanagai.

Jaunieji šauliai – ne tik Sąjungos, bet ir Lietuvos ateitis. Jaunuolių rikiuotė paminklo atidengimo ceremonijoje.

Renginyje dalyvavo pusšimtis Karininko A. Juozapavičiaus šaulių 1-osios rinktinės jaunųjų šaulių ir 22 Suvalkijos šaulių 4-osios rinktinės jaunieji šauliai. „Aktyvūs 104-osios Brg. gen. Adolfo Ramanausko Vanago kuopos jaunieji šauliai kasmet pagerbia kraštiečio, partizanų vado atminimą, dalyvaudami įvairiuose renginiuose. Taip ugdomė pagarbą Lietuvos istorijai, padėką asmenybėms, kurios paaukojo savo gyvybę dėl Lietuvos laisvės“, – sakė Karininko A. Juozapavičiaus šaulių 1-osios rinktinės vadas ats. kpt. Skirmantas Valatkevičius.

Paminklo atidengimo iškilmėse dalyvavo ir paminklą atidengė Lietuvos Respublikos Prezidentas Gitanas Nausėda. Jis kartu su šalies pirmąja ponija Diana Nausėdiene pagerbė A. Ramanausko-Vanago atminimą padėdami vainiką ant jo kapo. x

3

BĖGIMO /
ĖJIMO AKCIJA
„IN MEMORIAM“
ČIKAGOJE

Tekstas ir nuotraukos – Irena Šalaviejiė

Saulėtą, nors ir šaltoką spalio 4 dienos rytą Palos Woods parke rinkosi Čikagoje ir jos priemiesčiuose gyvenantys lietuviai. Čia vyko bėgimo / ėjimo akcija „In Memoriam“, skirta Lietuvos kariams atminti. Renginį organizavo Čikagos bėgikų klubas, LR generalinis konsulas Čikagoje, Lietuvos šaulių sąjunga išėivijoje, Lietuvos skautų sąjunga. Jame dalyvavo lietuvių sporto mokyklos „Lituanica“ auklėtiniai, jų tėvai, lietuvių bendruomenės nariai. Visi pasipuošę lietuviška atributika, pakilios nuotaikos.

Dalyvius pasveikino LR Generalinis konsulas Mantvydas Bekešius. Jis paminėjo, kad šių metų bėgimas skirtas prisijungti prie Lietuvos didžiosios kunigaikštienės Birutės karininkų šeimų moterų sąjungos Lietuvoje organizuojamo kasmečio bėgimo „In Memoriam“, skirto tais metais mirusiems Lietuvos kariams pagerbti. Pirmą kartą šis bėgimas Lietuvoje buvo surengtas 2015 metų rudenį. Dalyviams teko įveikti 12 km bėgimo arba 6 km ėjimo trasą. Po bėgimo / ėjimo akcijos bėgikams buvo įteikti ŠALFAAS atminimo medaliai, greičiausiai atbėgusieji apdovanoti diplomais,

o jauniausi dalyviai – prizais ir suvenyrais. Tarp bėgikų apdovanotas ir mūsų šaulys, Vytauto Didžiojo šaulių rinktinės vadas Linas Marganavičius. Likę šauliai sėkmingai įveikė ėjimo trasą. Kaip visada, po žygių šauliai vaišino šauliška koše ir karšta arbata. Atlikome pareigą pagerbdami karių atminimą, susitikome su draugais, turėjome galimybę pajudėti, pabendrauti nuostabios gamtos apsuptyje. x

Bėgimo „In Memoriam“ Čikagoje finišas – trasa įveikta.

ŠAULIAI KVIEČIA
LIETUVĄ
SPORTUOTI

Tekstas – Dovilė Pukertaitė

Lietuvos šaulių sąjunga kasmet aktyviai prisideda prie Europos sporto savaitės, kurios metu organizuoja aktyvias sportines veiklas ir kviečia laisvalaikį leisti aktyviai, išmėginti save nekasdieniškoje rungtyse. Rugsėjo 23–30 dienomis Lietuvos šaulių sąjungos rinktinės organizavo sportinius renginius ne tik organizacijos nariams, bet ir visuomenei, kvietė visus, norinčius, nepriklausomai nuo amžiaus ar fizinio pasirengimo, smagiai praleisti laiką ir įveikti šaulių parengtus kliūčių ruožus bei sportines rungtis.

Paskutinę rugsėjo savaitę ne vieno Lietuvos miesto parkai ar mokyklų stadionai tapo šauliškių veiklų vietomis, kuriose rinkosi ne tik šauliai, moksleiviai, bet ir miestiečiai, nepabūgę dalyvauti ir įveikti jiems mestą šaulišką iššūkį. „Man svarbu fiziškai tobulėti, užsiimti sportine veikla, mokytis atlikti užduotis komandoje. Europos sporto savaitės renginiai buvo puiki proga visa tai įgyvendinti ir išmėginti. Rinktinės organizuotame kliūčių ruože Kaune buvo svarbu ne tik individualūs gebėjimai, bet ir darbas komandoje. Buvo labai įdomi rungtis su virve – tokiuose renginiuose galima išmėginti naujus dalykus, įveikti kitokias kliūtis“, – sakė Vytauto Didžiojo šaulių 2-osios rinktinės jaunoji šaulė Viktorija Žukauskaitė, dalyvavusi Kauno šaulių parengtame kliūčių ruože Aukštųjų Šančių ažuolyne.

Išmėginti jėgas ir sužinoti, kiek ištvėringi yra, nusprendė ir Alytaus apskrities jaunieji šauliai. Susirinkę Didžiosios kunigaikštienės Birutės ulonų batalione (toliau – DKB UB), kur vyko Europos sporto savaitės renginys – kariškas kliūčių ruožas „Ulonų takas“, susikaupe laukė progos įveikti kliūčių ruožą prieš maždaug 15 metų įrengtą DKB UB karių. Tiesa, LŠS Karininko Antano Juozapavičiaus šaulių

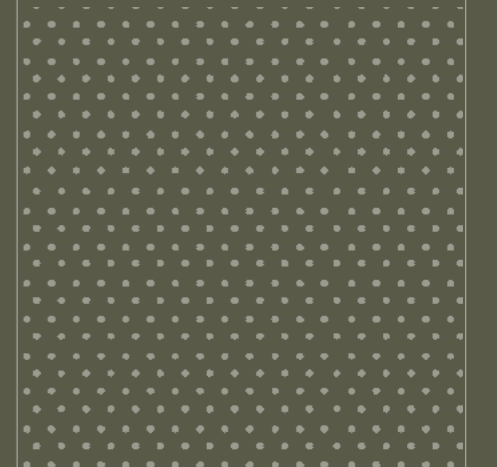
1-osios rinktinės šauliai, atsižvelgdami į rekomendacijas, jį pritaikė vaikams nuo 11 iki 18 metų. „Lietuvos šaulių sąjunga jau kelerius metus iš eilės organizuoja jau kelerius metus iš eilės organizuoja kliūčių ruožo rungtis, kuriose kviečia dalyvauti visus, norinčius. Jų metu kiekvienas gali išbandyti NATO standartus atitinkančius bei improvizuotus šauliškus kliūčių ruožus. Renginio dalyviai ne tik patikrina savo jėgas, bet ir trumpam pajunta, ką reiškia būti kariu, mat NATO kliūčių ruožą turi gebėti įveikti kiekvienas karys. Pastebėjome, kad didžiausio susidomėjimo ši rungtis sulaukia mokyklose, joje aktyviai ir noriai dalyvauja įvairaus amžiaus moksleiviai“, – sakė Piliietinio ugdymo skyriaus vedėjas Tadas Venskūnas.

Norintys įveikti karinį kliūčių ruožą turėjo saugotis spygliuotų vielų tinklo virš galvos ir šliauždami laikyti kūną kuo arčiau žemės, kopti nuožulnia siena padėdami vieni kitiems, perlįpti pusantrą metro dvi „sienas“, bėgti „brasta“, mėtyti granatų muliažus į apkasą ir greitai perbėgti pakibusiu ore rąstu, įveikti įkalnę su virve, peršokti ir perlįpti per dvigubus barjerus, perbėgti „minų“ lauką, kojas dėdami į įkastų padangų vidų, peršliaužti tamsų betoninį tunelį, perkopti aukštą rąstų sieną su ištiestais per viršų kopimo tinklais, pereiti „pelkę“, nesiekdami kojomis žemės. Po įveikto kliūčių ruožo ir vis dar adrenalino vedamas, kiekvienas dalyvis galėjo išmėginti akies taiklumą šaudydamas iš pneumatinio šautuvo, šratasvydžio M4/M16, sportinio lanko ir žaisdami smiginį. Renginio metu buvo laikomasi grupių (jaunųjų šaulių būrelių) izoliacijos principo, kad būtų išvengta grupių kontakto.

DKB UB teritorijoje esantį karišką kliūčių ruožą „Ulonų takas“ įveikė apie 250 įvairaus amžiaus renginio dalyvių. Anot renginio organizatorių, aktyviausiai ir

gausiausiai dalyvavo Alytaus rajono bendrojo ugdymo įstaigų jaunieji šauliai ir moksleiviai: Butrimonių, Daugų Vlodo Mirono, Simno, Pivašiūnų ir Miroslavo gimnazijų nariai. „Apskirtyje jau ne vienus metus aktyviai veikia jaunųjų šaulių būreliai, yra puoselėjamos senos sportinių ir pilietinių veiklų tradicijos. Džiaugiamės turėdami galimybę moksleivius skatinti ne tik sportuoti, bet ir supažindinti su kario profesija, veiklomis, parodyti, kokias kliūtis turi gebėti įveikti kiekvienas karys. Jaunimui tokios rungtys įdomios. Kam gali nepatikti galimybė mokyklos stadioną iškeisti į kariškų kliūčių ruožą?“ – retoriškai klausė Karininko Antano Juozapavičiaus šaulių 1-osios rinktinės vado pavaduotojas Juozas Luckus.

Europos sporto savaitė – tai Europos Komisijos iniciatyva, nuo 2015 metų skatinanti sportą ir fizinį aktyvumą visoje Europoje. Sporto savaitės renginiuose siekiama suburti eilinius žmones, valdžios institucijas, sportinius judėjimus, pilietinės visuomenės organizacijas ir verslininkus. Šiomet Europos sporto savaitės renginiai vyko pagal projektą „Šauliai kviečia Lietuvą sportuoti“, kuris bendrai finansuojamas Sporto rėmimo fondo lėšomis. x

ŠAUDYMO VARŽYBOS „GERAS ŠAULYS 2020“

Tekstas ir nuotraukos – Gabija Karnilaitė

Spalio 17 diena, šeštadienio rytas. Įžengus į šaulių namus, kuriuos ne vienas Karininko Antano Juozapavičiaus šaulių 1-osios rinktinės šaulys vadina antraisiais namais, buvo iš karto matyti sujudimas, jaunieji šauliai pasipuošę III–IV pakopų antsiuvais atliko jiems skirtas užduotis ir ugdė atsakingumą. Jaunųjų šaulių rankose – lapeliai – reikalingų priemonių sąrašai bei tušinukai. Atsakingai stebimas sąrašas ir renkami daiktai, reikalingi varžyboms ir sklandžiam jų vyksmui.

Lengvame chaose, kuriame vieni pro kitus prasilenkia jaunieji šauliai, buvo galima girdėti įvairiausių klausimus ir atsakymus: „Gal matei taikinius?“, „Pneumatinio šovinukus jau paėmiau, bet ar gali surasti gaudykles?“, „Ar tikrai viską pasiėmei?“ Susirinkę daiktus, visi patraukia mašinų link, prie jų laukia rinktinės štabo personalas, kuris sutikrina, ar tikrai viskas paimta ir kaip gerai jaunimas organizuoja inventoriaus pervežimą.

5

KOMANDŲ SUSITIKIMAI

Amerišaudykloje mažomis grupelėmis ėmė rinktis jaunųjų šaulių būrelių komandos, lydimos vadovų. Tiesa, šios varžybos nebuvo tokios kaip įprasta, kai vienoje vietoje susirinkdavo per 150 jaunųjų šaulių, siekiančių varžytis dėl laimėtojų taurės. Šį sykį dėl saugumo sumetimų komandos galėjo atvykti tik pagal tvarkaraštyje nurodytą laiką. Tai nė kiek nesumenkino varžybų ir nesukėlė problemų, nes varžytis buvo pasirengusios net 40 komandų po 4 jaunuosius šaulius.

Dėl siekio labiau motyvuoti jaunuolius buvo nuspręsta daryti dvi amžiaus grupes, tai – 11–14 metų ir 15–18 metų amžiaus. Tiek vienos, tiek kitos amžiaus grupės komandos, surinkusios daugiausia taškų, varžėsi dėl I–III vietų, kurios buvo apdovanotos taurėmis bei medaliais.

RUNGTYS IR KINTANTYS REZULTATAI

Komandų rezultatams įtakos turėjo visos rungtys – buvo sumuojami visų rungčių metu surinkti taškai. Kad surinktų kuo daugiau taškų, kiekvienas komandos narys turėjo pajusti lengvą atitrąką, kuri atsiranda šūvio su CZ-455 LUX metu. Taip pat ta svarbi akimirka, kurios metu naudojamas šio ginklo atvirą ar optinį taikiklį turi su kiekvienu šūviu stengtis atitaikyti tokį patį suvedimą, kad išlaikytum gražią sklaidą. Šaudant su pneumaticiniu šautuvu, taiklas šaudymo principai išlieka tie patys.

Jaunieji šauliai savo rankų stiprumą ir stabilumą turėjo pademonstruoti su pistoletu GAMO, šaudant šiuo ginklu, teko įdėti daugiausia pastangų,

nes šauliai neturėjo jokios atramos, kuri padėtų išvengti lengvo rankos judėjimo atliekant šūvį. Iššūkiu tapo ir šaudymas sportiniu lanku. Vieniems sekėsi geriau, kitiems – prasčiau, nes visą lanko svorį teko atlaikyti vienai rankai. Dėl šios priežasties stipresniems buvo kur kas lengviau šaudyti, o silpnesniems teko pasistengti kitose rungtyse, kad pasivytų pirmaujančius pagal taškų suvestinę. Atsitiesti daugeliui padėjo smiginio rungtis. Jaunieji šauliai bandė atrasti taktiką, kurios metu strėlytė skris tiesiai ten, kur nori jaunasis šaulys.

REZULTATAI, PRIZAI IR PASIDIDŽIAVIMAS

Susumavus visus taškus, 11–14 metų amžiaus grupėje nugalėtojais tapo Alytaus r. Vlado Mirono gimnazijos Alovės pagrindinio ugdymo skyriaus komanda, iškovojo I vietą, Alytaus „Volungės“ progimnazijos komanda – II vietą, Alytaus Likiškėlių progimnazijos komanda – III vietą.

15–18 metų amžiaus grupėje nugalėtojais tapo Varėnos „Ažuolo“ gimnazijos komanda, Lazdijų r. Seirijų Antano Žmuidzinavičiaus gimnazijos komanda – II vietą, Varėnos „Ažuolo“ gimnazijos komanda – III vietą.

Varžybos buvo tikrai intensyvios, rungčių įvairovė vis keitė pirmaujančių komandų gretas. Visi dalyviai pasirodė neblogai ir nuo prizinių vietų atsiliko nedideliu taškų skirtumu. Galbūt dėl taškų trūkumo nepavyko namo parsivežti laimėtojų taurių ir medalių, bet tai nesutrukdė grįžti su puikiais patirtimi ir įspūdžiais. x

1. Šaudymas lanku dažnai tik iš pirmo žvilgsnio atrodo lengvai įveikiama užduotis.
2. Jaunieji šauliai pasirenge pirmam šūviui.

Pilotų darbas reikalauja didelio preciziškumo.

6

„TAURAS 2020“: „ŽALIOJI TAKTIKA“, „SRAIGTAS“ VIRŠ GALVOS IR KODĖL KARTAIS TRUKDO PRIETARAI

Tekstas ir nuotraukos – Valdas Kilpys

IŠ URBANIZUOTOS TERITORIJOS – Į ŽALIAS GIRIAS

Baigiantis rugsėjui Jonušo Radvilos mokomajam pulkui priklausančiame Gaižiūnų poligone vyko Vytauto Didžiojo šaulių 2-osios rinktinės vertinamosios pratybos „Taurus 2020“. Randasi tradicija, kad rudeniop skaitlingesnės rinktinės rengia vertinamąsias pratybas, kurių metu susumuojami pasiekti rezultatai, o identifikavus trūkumus galima toliau tobulinti mokymo procesą.

Pratybų vadovas ats. kpt. Valdas Pempė apgailestavo, kad dėl Lietuva užgriuvusios pandemijos teko ilgai planuotą pratybų scenarijų skubiai keisti. „Ženkliai pablogėjus pandeminei situacijai Raseiniuose buvo nuspręsta, kad rengti mieste tokio dydžio pratybas yra pavojinga. Nors daugeliui šaulių priimtinesnė yra būtent miesto aplinka“, – pasakojo ats. kpt. V. Pempė. Jo teigimu, visų pratybų planavimas iš naujo pareikalavo nemažai jėgų, tačiau užduotis buvo įvykdyta ir pratybos vyko „žaliojoje aplinkoje“, t. y. miškingose poligono teritorijose. >

1.

Daugeliui šaulių tai buvo pirmasis kartas, kai teko „dirbti“ su aviacija.

2.

3.

4.

1. Belaukiant „sraigto“.
2. Patruliavimas miškingoje teritorijoje niekuomet nebūna malonus, nes nežinai, iš kur pasirodys priešiškos pajėgos.
3. Laukimas reikalauja kantrybės.
4. Sužeistojo transportavimas į sraigtasparnį vykdomas pagal griežtas procedūras.
5. Vėl laukia mūšis.

LEGENDA IR TIKROVĖ

„Žaliosios taktikos“ naudojimas bent vienu aspektu tikrai tiko ir labai visų buvo palaikomas. Prieš pratybas prisiekė kelios dešimtys Lietuvos piliečių. Šauliškai pasitempę ir pratyboms pasirengę būsimi šauliai darniai rikiavosi miško aikštelėje ir tariami priesaikos žodžiai norom nenorom priminė tėvų bei senelių kovas su sovietų okupantais. Prasminga, jautru ir nepakartojama.

Pratybų atidarymo ceremonijoje prisiekė šauliai iš karto po priesaikos įsijungė į pratybų vyksmą. Pasak pratybų vadovo ats. kpt. V. Pempės, buvo tikrinamas šaulių gebėjimas veikti individualiai ir bendrai, skyriais, būrio sudėtyje atliekant tam tikros teritorijos kontrolę.

Paprastiau kalbant, Ruklos prieigos ir pats miestelis buvo šaulių atsakomybės zonoje, o sraigtasparniu prieš pajėgų atskraidintos diversinės grupės nedavė ramybės ir visaip trikdė bei vargino už tvarką ir ramybę atsakingus šaulius. Tai pašaudė kur, tai patrulį pagąsdina.

Tačiau viskas baigėsi geruoju – surengus pasalą diversantai buvo neutralizuoti ir teritorijoje įsivyravo taika bei ramybė.

5.

„SRAIGTAS“ IR MEDICINA

Šios pratybos pasižymėjo itin plačiu orlaivio naudojimu. Pirmiausia, sraigtasparnis Mi-8 atskraidino diversines grupes ir paleido sunkiai prieinamose vietovėse, kad tie, įsirengę stovyklavietę, pradėtų ardomąją veiklą. Orlaivis buvo naudojamas ir žvalgybiniais tikslais. Juo buvo apžiūrima teritorija, kur potencialiai gali slapstytis prieš pajėgos.

Tačiau bene didžiausia aviacijos vertė išryškėjo tuomet, kai reikėjo išvežti sunkiai sužeistus šaulius. Kiekvienas veiksmas tuo atveju turi būti atliekamas pagal griežtas procedūras. Tiek sraigtasparnio nusileidimo vietos paruošimas, sutikimas, išsilaipinimas reikalauja griežtų instrukcijų laikymosi. Daugeliui šaulių tai buvo pirmasis kartas, kai teko „dirbti“ su aviacija.

Įdomi diskusija vyko po to, kai sužeistieji buvo įlajpinti į „sraigatą“ ir lydinti grupė išskrido į vadinamąją ROLÉ 3 vietą (tai vieta, kur sužeistajam teikiama reikalinga gydytojų specialistų pagalba). Šauliai paramedikai ir net orlaivio vadas diskutavo, kaip vis dėlto reikia nešti sužeistąjį: kojomis ar galva į priekį? Saugumo požiūriu geriau kojomis pirmyn, tačiau žinant liaudiškus prietarus toks nešimas kelia daug minčių. Net įstumiant neštuvus į sraigtasparnį būta tam tikro neužtikrintumo. Tačiau vėliau viskas stojo į savo vietas: gabenant sužeistąjį svarbu jo saugumas, o ne prietarai. Todėl visgi dėl griuvimo pavojaus nukentėjusysis neštuvuose nešamas kojomis į priekį. x

7

TAIKOS METO UŽDUOČIŲ PRATYBOS – NELENGVA UŽDUOTIS

Tekstas – Linas Barščiavičius
Nuotraukos – Karolina Savickytė,
Vaidotas Okulič-Kazarinas

Spalio 3–4 dienomis Ukmergės mieste ir jo apylinkėse vyko didžiausios šiais metais šaulių pratybos „Šaulys 2020“, kurias organizavo Karaliaus Mindaugo šaulių (Vilniaus) 10-oji rinktinė.

Pratybose šauliai mokėsi tinkamai komunikuoti su nusiteikusiais priešiška.

TIKSLAS – IŠMOKTI VEIKTI APGYVENDINTOSE VIETOVĖSE

Dar prieš pratybas jų vadovas, LŠS Karaliaus Mindaugo šaulių 10-osios rinktinės vadas majoras Mindaugas Sakalauskas sakė, kad pagrindinis šių pratybų tikslas – derinti bei praktiškai patikrinti Lietuvos šaulių sąjungos pajėgumų veiksmus vykdant taikos meto užduotis ir sąveiką su civilinėmis tarnybomis bei kariuomene, esant ekstremaliai situacijai. Kita svarbi pratybų užduotis – įvertinti ir tobulinti rinktinės šaulių kolektyvinius įgūdžius vykdant taktines-komendantines užduotis apgyvendintoje vietovėje.

Buvo planuota, kad šios pratybos vyks dar pavasarį, tačiau, Lietuvą užklupus COVID-19 pandemijai, jos buvo nukeltos vėlesniam laikui. „Visuotinis karantinas ir šaulių pagalba jo metu aiškiai parodė, kokios sudėtingos ir kartu svarbios gali būti taikos meto užduotys, – sako 10-osios rinktinės vadas mjr. M. Sakalauskas. – Kita vertus, jei kalbėtume apie šiuolaikines hibridines grėsmes, šauliams greičiausiai ir tektų vykdyti užduotis užnugaryje, apgyvendintose vietovėse. Todėl nusprendėme pratybas rengti dar šiemet ir pažiūrėti, kaip sekasi atremti būtent tokio pobūdžio grėsmes.“

Pratybose iš viso dalyvavo apie 330 Karaliaus Mindaugo šaulių 10-osios rinktinės šaulių. Daugiau nei parą Ukmergėje vykusią pratybų metu šauliai mokėsi tikrinti į miestą įvažiuojantį ir iš jo išvažiuojantį transportą, užtikrinti strateginių objektų saugą, patruliuoti mieste, taip pat reaguoti į pasirodžiusius ginkluotus žmones be atpažinimo ženklų tiek miesto teritorijoje,

tiek viešojoje erdvėje. 70 rinktinės kovinių šaulių, taip pat 20 karių iš KASP 8-osios rinktinės bei keliolika svečių iš Vakarų (Jūros) šaulių 3-osios rinktinės sudarė priešų veiksmų imitavimo grupę (PVIK).

Šių pratybų metu veikė specialiai vadovavimui sukurtas Taktinių operacijų centras (TOC), kur šauliai treniravosi koordinuoti vykstančias operacijas ir kitas atskiras sritis, tokias kaip ryšiai, logistika, medicininė parama, personalas. Šias funkcijas daugiausia vykdė iš padalinių vadų sukomplektuoti štabo specialistai. O padaliniams vadovauti pratybose buvo paskirti kiti vadai, daugiausia būrių vadų pareigas vykdantys šauliai. Pratyboms taip pat buvo sudaryta atskira vertintojų komanda.

Pratybose buvo aktyvuotos ir vietinės Ukmergės institucijos – miesto greitosios medicinos pagalbos specialistai, Ukmergės policijos komisariato pareigūnai, Ukmergės rajono savivaldybės administracijos Ekstremalių situacijų komisijos atstovai.

REALISTIŠKAS SCENARIJUS IR NEPERTRAUKIAMAS VEIKSMAS

Pratybų scenarijus skambėjo labai realistiškai: „Pastarąjį mėnesį Ukmergėje veikia neidentifikuotos grupės ginkluotų asmenų be aiškių skiriamųjų ženklų. Šios organizuotos gaujos keletą kartų aktyviai demonstravo ginklus, bandė patekti į saugomus strateginius objektus. Organizuojami provokaciniai antivalstybiniai mitingai, pastebėta ne vietinių piliečių pasirodymai prie savivaldybės strateginių objektų.“

Ukmergės ir aplinkinėse savivaldybėse paskelbta nepaprastoji padėtis, Ukmergės meras kreipiasi pagalbos į Lietuvos šaulių sąjungos vadą, tvarkai palaikyti įsteigiama Viešosios tvarkos apsaugos komendantūra, aktyvuojama savivaldybės ekstremalių situacijų komisija.“

Sulaukę kovinio įsakymo, pirmomis pratybų valandomis šauliai pradėjo saugoti įvažiavimą į miestą, įsitvirtino strateginiame objekte – „Ukmergės vandenų“ teritorijoje, įsirengė užnugario vadavietę. Tuo pat metu buvo pradėta aktyviai stebėti viešoji erdvė, mieste atsirado mobilių patrulių grupių.

Oponuojančios pajėgos (PVIK) taip pat nesnaudė – dar nespėję užimti pozicijų, šauliai buvo nuolat „priešo“ apšaudomi, vyko provokacijos, pasalos. Netrukus per racijas pasigirdo pranešimų apie pirmus sužeistuosius, kuriais užnugario vadavietėje rūpinosi ne tik broliai šauliai, bet ir Greitosios pagalbos medikai.

Bene sudėtingiausia užduotis teko svarbiausią strateginį objektą – „Ukmergės vandenų“ įmonę – saugantiems šauliams. Nors įsitvirtinti didžiulėje objekto teritorijoje užtruko kelias valandas, šauliai apšaudymais ir provokacijomis nuolat trikdė oponuojančios pajėgos. Maža to, mitingus pradėjo rengti nepatenkinti, neįvardytą šalį agresorę remiantys „vietos gyventojai“, su kuriais surasti bendrą kalbą darėsi vis sunkiau, pasipylė priešiška propaganda viešojoje erdvėje.

Atėjus nakčiai, itin neramu buvo ir kelio patikros poste ties įvažiavimu į Ukmergę. Ten įsitvirtinę šauliai po vidurnakčio buvo intensyviai apšaudyti iš visų pusių ir patyrė nuostolių. Kitose vietose budintys bei patruliuojantys šauliai taip pat patyrė nuolatinių trikdymo veiksmų iš oponuojančių pajėgų pusės. Nepaisant to, šauliai sėkmingai iki ryto vykdė jiems keliamas užduotis ir ruošėsi baigiamajai pratybų fazei.

Pratybų kulminacija tapo „Ukmergės vandenų“ įmonės teritorijos šturmas, kurį sekmadienį vykdė gausios oponuojančios pajėgos. Nors puolimas vienu metu vyko net iš trijų pusių, šauliams visgi pavyko apginti svarbų objektą nuo neprašytų įsibrovėlių.

Paskelbus pratybų pabaigą, visi pratybų dalyviai susirinko į iškilmingą rikiuotę. Juos pasveikino ir už tarnybą dėkojo LŠS vadas plk. Albertas Dapkus, Ukmergės savivaldybės atstovai. Pratybų vadovas, Karaliaus Mindaugo šaulių 10-osios rinktinės vadas mjr. M. Sakalauskas konstatavo, kad šįkart šauliai įvykdė visas jiems patikėtas užduotis, tačiau tobulinti tikrai dar yra ką. Todėl ateityje ketinama rengti ir daugiau tokio pobūdžio pratybų.

„Pratybos leido įsivertinti, kur reikia tobulėti, parodė stipriąsias mūsų savybes. Ačiū visiems pratybų dalyviams už įsijautimą, už skirtą laiką ir didelius asmeninius resursus. Dėkojame ukmergiškiams už kantrybę, o miesto vadovybei ir atskiroms įstaigoms – už suteiktas sąlygas treniruotis!“ – atsisveikinimo kalboje sakė pratybų vadovas. >

PRATYBŲ DALYVIŲ ĮSPŪDŽIAI

**DONATAS BAGDONAS,
1012-oji Perkūno kuopa**

„Ukmergė tik budo. Po ūkanota ir vėjuota rudens ryto padange susitikimo taške šauliai dalijosi automatinius ginklus AK-4 ir imitacinius šovinius. O kas turėjo, iš dėklų traukė asmeninius ginklus šaulio tarnybai. Prieš pat kovinį įsakymą ekipažai suderino radijo ryšį, patikrino ekipuotę. Nedažna, o daugeliui ir pirma galimybė atvirai nešiojamais ginklais praktikuotis mieste. Taip pat ypač retas vaizdas ukmergiškiams, spoksantiems pro daugiabučių langus. „Perkūniečių“ užduotis – užimti ir ginti objektą „Globos namai“ bei vykdyti greitojo reagavimo grupės (GRG) funkcijas, paremiant kitus kovotojus. Pratybos prasidėjo priartėjimu prie objekto, pirmasis šūviai, suplanuotu šturmu ir pastato „išvalymu“. Užimtas pastatas tapo neįkandamu riešutu priešiškos pajėgoms ir atsparos tašku greitojo reagavimo grupei.“

Procedūros, rutina, laukimas, greitas veiksmas ir vėl laukimas... Konfliktų kasdienybę primenanti aplinka. Laisvos minutės išnaudojamos greitiems užkandžiams ir mokymuisi – taktinės medicinos ir pastatų „valymo“. Vėl besitęsiantys iškvietai, patruliavimas, pastato apsauga ir šiek tiek miego. Išaušus spalio 4 dienos rytui, patrulio aptiktos pagal legendą tariamai priešiškos pajėgos. Šūvių papliūpos nekasdieniška pažadina savo gyvenimą gyvenančius miestiečius. Vidurdienį nuskamba komanda, skelbianti pratybų pabaigą. Kupini įspūdžių, rinkomės tvarkytis ir valyti ginklų, atsisveikinti rikiuotėje. Ne kasdien taip. Ir gerai, kad tai tik pratybos, ir dar svetingoje Ukmergėje.“

**KOSTAS IVANAUSKAS,
1003-ioji Vilniaus kuopa**

„Pratybose buvau priskirtas prie UVG1 („Ukmergės vandenu“ apsauga), bet tiesiogiai buvau pavaldus TOC – vykdžiau taikliojo šaulio funkcijas.“

Lūkesčiai buvo dideli – panaudoti savo patirtį taikliojo šaulio pozicijoje. Nemažas šaulių skaičius yra perėjęs taikliojo šaulio kursą pas instruktorius profesionalus. Norėjau išbandyti taikliojo šaulio vaidmenį ir ryšių palaikymo procedūras praktikoje. Lūkesčiai pateisinti su kaupu! Nors per pratybas teko miegoti tik 3 valandas, viskas buvo ypač gerai organizuota.

Įsiminė vienas epizodas: paskutinio šturmo metu buvau pozicijoje užsimaskavęs ir pro šalį 3 m atstumu ėjo vertintojas, kurį pašaukiau vardu. Bet jis apsidairė ir

nuėjo toliau nepastebėjęs manęs. Po to klausiu, kodėl neatsiliepė? Jis nuoširdžiai prisipažino, kad manęs nepastebėjo. Vadinasi, mano maskuotė buvo pavykusi... Po pratybų su kitais Vilniaus kuopos šauliais aplankėme Alfonso Svarinsko Lietuvos laisvės kovotojų memorialą Ukmergės kapinėse ir atidavėme pagarbą žuvusiems partizanams už Lietuvos laisvę.“

**ANDRIUS ŠMAILIS,
1005-oji Geležinio Vilko kuopa**

„Pratybose buvau oponuojančių pajėgų (PVIK) pusėje. „Raudonieji“ treniravosi padalinių valdymo procedūras, vykdyti pasalas, žvalgybą ir trikdymo veiksmus. Visus PVIK veiksmus vertinu stipriam 9+. Kadangi prisidėjau prie pratybų scenarijaus, ypatingų staigmenų nebuvo. Nors ir buvo spragų, pratybos pavyko. Žinojau, kad „mėlyniesiems“ bus sunku dėl žinių stokos. Jie pamatė, kur reikia tobulėti, ir galbūt tai bus signalas padalinių vadams, kuria kryptimi reikia dirbti.“

**EGLĖ BELANOŠKIENĖ,
1008-oji Šventaragio kuopa**

„Šaulė esu dar tik 2 metus, pratybų metu dirbau pagrindiniame TOC'e ryšininke. Apie savo pareigas pratybų metu žinojau iš anksčiau, šiek tiek nerimavau, nes niekada neteko būti ryšininke. Didžiausias lūkestis buvo pamatyti pagrindinio TOC'o darbą iš vidaus: kaip veikia informacijos perdavimas, vado įsakymų perdavimas ir jų vykdymas, sprendimų priėmimas išgirdus informaciją iš UVG ir t. t. Lūkesčiai pasiteisino su kaupu: įgijau patirties, žinių, pamačiau, kur darau klaidų, ko reikia pasimokyti. Manau, kad 100 procentų atlikau savo darbą ir taip prisidėjau prie pratybų. Atmintin įstrigo vienas linksmas nutikimas: anksti ryt eidama savo darbo vietas link išgirdau, kaip kolegė į šaukinį atsiliepia ne „čia Lima, klausau“, o „čia Laima, klausau“. Įsimintina buvo galimybė aplankyti visas užduočių vykdymo grupes (UVG) ir pamatyti, su kuo visą laiką bendravome radijo ryšiu, kokiomis sąlygomis jie tai darė. Priimdama informaciją ir ją perduodama dar kartą įsitikinau, kad šios pareigos labai atsakingos ir joms būtina nuodugnai ruoštis.“

**MARIUS BASEVIČIUS,
1001-oji LDK Algirdo kuopa**

„Pratybų „Šaulys 2020“ metu dirbau kelio patikros poste, kur mūsų misija buvo stabdyti ir tikrinti pravažiuojančius automobilius bei pėsčiuosius, vykdžiau saugo funkciją budėjimų metu. Tai buvo didžiausios pratybos, kuriose man teko dalyvauti būnant šauliu. Tokio lygio renginyje tiesiog privalėjau dalyvauti tiek dėl bendro supratimo, tiek dėl naujų įgūdžių bei patirties įgijimo.“

Mano, kaip nekinetinio šaulio, dalyvavimas šiose pratybose buvo iš esmės grįstas noru pamatyti, kaip realiai veiksmas vyksta „karštuose“ taškuose, kur galimas kontaktas bet kuriuo paros metu, kur nuolatos esama įtampos, šauliai turi būti budrūs bei pasiruošę reaguoti kiauą parą, net išsėdamiesi ar valgydami.“

Asmeniniai mano lūkesčiai buvo patenkinti su kaupu – „paragavau“ daugelio dalykų, ką kariams tenka patirti realiose konflikto situacijose: tiek nemigos, tiek nuovargio, tiek susidūrimų su „ne visai draugiškai nusiteikusiomis pajėgomis“ ir pan. Nors pratybos truko vos pusantros paros, per šį laiką spėji susimąstyti, ką reikšia nepaprastoji padėtis, kokie galimi konfliktai apgyvendintose vietovėse ir kaip yra svarbu visiems būti tam pasiruošusiems bei nusiteikusiems – juk nuo to gali priklausyti vietovės, miesto, valstybės ar net regiono ateitis.“

Vienas iš įsimintiniausių dalykų pratybų metu – mano suvokimo apie poilsį ir miegą pokytis. Jei į pratybas važiauvau pamiegojęs vos 5 valandas (teko keltis naktį tam, kad poste stovėtume jau 9 val. ryto viskam pasiruošę), po paros be miego ir intensyvaus veiksmo, gavęs pamiegoti 35 minutes, jautiesi išties laimingas. O kai gavome pertrauką, kurios metu miegojome net 3,5 valandos, šis poilsis buvo tiesiog KARALIŠKAS – išsimiegojau iki soties. Žmogus ne visai supranta bei vertina tai, ką turi būdamas laisvas, o tokiose pratybose minties krašteliu pradedi suvokti, kokios vertybės laisvės ištroškusių jos gynėjų, kai tos laisvės nebetenkama.“

Tačiau pratybose supratau ir dar vieną, mano galva, esminį dalyką – turime daugybę patriotiškai nusiteikusių žmonių, kurie į savo šalies gynybą žiūri visu rimtumu ir kruopščiai tam ruošiasi. Su tokiais broliais bei sesėmis nėra baisūs jokie iššūkiai – ir tas stipriai motyvuoja tobulėti mane kaip šaulį. Dėkoju už suteiktą galimybę dalyvauti šiose pratybose, o tiems, kas nesiryžta, – nuoširdžiai rekomenduoju tam pribręsti. Tikrai verta Tėvynės labui!“ x

1. Šaulys patikros poste.
2. Atidžiai stebėti ir įvertinti aplinką visuomet svarbu.
3. Visada pasiruošęs reaguoti į pratybų scenarijaus sumanymus.
4. Pratybose kiekvienas turėjo atlikti jam priskirtą vaidmenį.
5. Siekiant geriausių rezultatų – svarbus kokybiškas bendradarbiavimas. Šauliai ir paramedikai veikia išvien.
6. Pratybų vadovui tenka ne ką menkesni iššūkiai nei pratybų dalyviams.

PASIRINKIMAS TARNAUTI LIETUVAI

Tekstas – Dovilė Pukertaitė
Nuotraukos – iš asmeninio Ramūno Šerpatausko archyvo

Ramūnas Šerpatauskas – karys, šaulys, kuris negaili nei asmeninių lėšų, nei savo brangaus laiko, kurį dėl aktyvios visuomeninės veiklos tenka dažnai atimti net iš savo šeimos. Ramūnui Lietuva reiškia labai daug, jam rūpi, kad jaunimas ir ne tik būtų sąmoningi, suprastų laisvės kainą ir nepamirštų skaudžios mūsų istorijos, gerbtų kovojusių už laisvę atminimą. Būdamas 12 metų, stebėdamas Sausio įvykius televizijos ekrane, tėvams Ramūnas drąsiai pareiškė, jog bus kariu ir niekada neleis, kad jo Tėvynės žemę mindytų purvini okupantų batai.

1. Pasirinkimas tarnauti Lietuvai, būti Šaulių sąjungos dalimi ir padėti kitiems atvėrė naujas gyvenimo galimybes ir įprasmino buvimą čia ir dabar.

2. Stiprus troškimas būti kariu lydėjo nuo pat vaikystės.

2.

Ar galima sakyti, kad pasirinkai gyventi dėl savo šalies?

Taip, esi visiškai teisi, šiuo keliuėjau, galima sakyti, dar nuo darželio, vėliau šis pasirinkimas tik stiprėjo, o būdamas 12 metų jau tiksliai žinojau, kuo norėsiu būti užaugęs, ir kryptingai to linkėjau.

Kas tai lėmė? Galbūt genai, nes giminėje buvo tokių, kurie pokario metais buvo partizanų gretose ir kovojo už Lietuvos laisvę, nors tai nebuvo tiesioginis kraujo ryšys, matyt, kažkaip visa tai persidavė ir man. Nuo 1996 metų būdamas 17-mečiu tapau kariu savanoriu ir taip įgyvendinau savo vaikystės svajonę.

Dar būdamas mažas, kiek mama pasakojo, eidamas iš darželio niekada ramiai nepraeidavau pro milicininkus ar karius, man visada rūpėjo juos pakalbinti, pasidomėti, kaip sekasi, tačiau lemiamas momentas buvo 1991 metų sausio įvykiai. Nors tuomet man tebuvo vos 12 metų ir tą naktį įvykius stebėjau televizoriaus ekrane (tėtis tą naktį su kaimynu saugojo Druskininkų paštą), kitą rytą aš tėvams pasakiau, jog būsiu kariu ir neleisiu, kad mano Tėvynės žemę mindytų purvini okupantų batai.

Mokykloje netgi priverčiau pakeisti naujmetinį vaidinimą (juokiasi). Buvau gal 6 ar 7 klasėje, turėjo vykti naujmetinis karnavalas, klasės vaidinimas – atėjau su kareivio apranga ir auklėtojai pareiškiau, arba vaidinime bus kareivis, arba atsisakau dalyvauti. Na, ką darysi, mano pareiškimas buvo išgirstas ir teko keisti scenarijų, įtraukti kareivį.

1994 metais baigęs 9 klases, tęsti mokslų išvykau į Kauną, bet jau tada buvo aiški kryptis – SKAT (tuomet taip vadinosi dabartinis KASP). 1996 metais idėja tapo kūnu, o tą pačių metų lapkričio 23 dieną per kariuomenės dieną Kaune prie Karo muziejaus daviau kario savanorio priesaiką. Jau aštuonerius metus tęsiu tarnybą Lietuvos šaulių sąjungoje.

Kuo Tau svarbi narystė Šaulių sąjungoje?

Didžiuojuosi būdamas Šaulių sąjungos nariu, man garbė ir atsakomybė dėvėti šią uniformą ir tikrai žinau, kad garbingai tęsiu tarnybą tol, kol jėgos leis. Šaulys – tai ne pareigos ar statusas, šaulys – tai gyvenimo būdas. Būdamas šauliu, esu baigęs daugiau kaip 20 įvairių kursų, nuolat stengiuosi tobulėti ir įgytas žinias maksimaliai perduoti kitiems bei panaudoti savo darbe ar tarnyboje. Narystė Šaulių sąjungoje man asmeniškai yra svarbi tuo, kad galiu prisidėti prie jaunimo patriotiškumo ir pilietiškumo

ugdymo bei perduoti per devynerius metus tarnybos Lietuvos kariuomenėje įgytą patirtį ir žinias. Darbas su jaunimu yra labai svarbus ir Šaulių sąjunga čia atlieka ypatingą vaidmenį.

Kaip motyvuoji jaunuolius dalyvauti šauliškoje veikloje?

Dirbdamas su jaunaisiais šauliais visada prisimenu savo kelią, kokie siekiai ir tikslai vedė mane kario keliu, visada stengiuosi akcentuoti, kas yra Tėvynė ir kodėl šiandien už jos laisvę ir nepriklausomybę esame atsakingi visi – ir jauni, ir vyresni, ir pagyvenę šios valstybės piliečiai. Taip pat organizuoju laisvės gynėjų pagerbimo ceremonijas prie memorialų ar paminklų, organizuoju žygius pro laisvės kovų vietas, surenku informaciją ir jauniesiems šauliams visada papasakoju tragiškus likimus bei lemiamas kovas, kaskart primindamas, kad jie tapdami šauliais tampa pavyzdžiu visuomenei, kad jie yra tie, į kuriuos kiti žiūrės ir lauks teisingo bei ryžtingo sprendimo būtent iš jų. Buvimas šauliu – tai priimta atsakomybė už kitus.

Kodėl tiki savo valstybe? Kodėl kiti turi ja tikėti, ar išvis turi? Ką sakai skeptikams, kurie netiki?

Dažnai sulaukiu tokio klausimo. Visų pirma, noriu pasakyti, kad valstybė nėra politikai, prezidentai, premjerai, ministrai ar Seimo pirmininkas. Valstybė, visų pirma, esame mes, valstybė prasideda nuo kiekvieno iš mūsų, nuo mūsų šeimos, kiemo... Gyvenime aš visada vadovaujuosi Johno F. Kennedy žodžiais: „Neklausk, ką tau davė Tėvynė, verčiau paklausk, ką Tu gali duoti Tėvynėi.“ Tik nuo mūsų pačių priklauso, kaip ir kokioje valstybėje gyvensime. Todėl visų pirma turime pradėti tikėti savimi, jei tikėsime savimi – tikėsime ir valstybe.

Kaip įtikinti žmogų, kad kiekvienas turi dirbti dėl savo šalies? Būti pasirėngęs sąjunga? Ar turi pasiteisinusių argumentų?

Kad gyventume klestinčioje valstybėje – kiekvienas turime dėl jos stengtis. Emigracija – ne išeitis. Turime dirbti ir kurti čia, jau vien dėl šlovingos mūsų šalies istorijos turime didžiulius savo šalimi ir visada prisiminti, kokia auka buvo paaukota ant laisvės aukuro už mūsų kalbą, vėliavą... Už tai, kad Lietuva šiandien yra žemėlapyje. O ginti reikia vien todėl, kad tai – mūsų protėvių, tėvų žemė, o tai yra pats brangiausias dalykas, kokį mes tik begalime turėti.

Praradęs valstybę – prarandi ir savo tapatybę, tampi niekuo, vergu, tarnaujančiu kitiems, betesiu individu, jau vien todėl mes privalome ginti savo valstybę ir dirbti jos labui. >

Visuomeninė veikla man tapo gyvenimo varikliu po skaudaus likimo smūgio, pasinėrus į visuomeninę veiklą, nėra laiko galvoti apie tai, kas blogai ar kad skauda, na, ir, žinoma, tai nepakartojamas jausmas aukoti save dėl kitų, žinoti, kad viskas, ką darai, – ne šiaip sau, o turi prasmę.

Daug laiko skiri visuomeninei veiklai, ar šeima nenukenčia? Palaiko? Gal kartu su tavimi dalyvauja šauliškoje veikloje?

Visuomeninė veikla man tapo gyvenimo varikliu po skaudaus likimo smūgio, pasinėrus į visuomeninę veiklą, nėra laiko galvoti apie tai, kas blogai ar kad skauda, na, ir, žinoma, tai nepakartojamas jausmas aukoti save dėl kitų, žinoti, kad viskas, ką darai, – ne šiaip sau, o turi prasmę. Šeima, deja, bet nukentė, vis mažiau lieka laiko pasibūti kartu, tačiau tiek žmona Jurgita, tiek sūnus Ignas supranta ir palaiko, sūnus jau kelerius metus taip pat yra Lietuvos šaulių sąjungos narys. Pastaruoju metu stengiuosi į renginius pagal galimybes pasiimti ir šeimą.

Tarp daugelio tavo veiklų, turbūt nesuklysiu sakydama, viena svarbiausių yra darbas su Ukrainos kariais. Esi ne kartą sulaukęs klausimo, kas tau iš to? Bet paklausu ir aš, kodėl tiek energijos skiri šiai veiklai?

Ukraina mano gyvenime atsirado 2014 metų sausį, kai ėmė kaisti įvykiai Maidane. Prasidėjus karui, prisidėjau rinkdamas paramą kariams, o po Ilovaisko tragedijos, kai į mūsų šalį buvo atvežti gydyti ir reabilituoti pirmieji Ukrainos kariai, ėmiau juos globoti Karių reabilitacijos centre, esančiame Druskininkuose. Sužeistais kariais rūpinuosi neskaičiuodamas nei laiko, nei jėgų. Teko savarankiškai ieškoti ir studijuoti literatūrą apie potrauminio streso sindromą (PTSRS), vėliau, žinoma, buvo konsultacijos su karo psichologais, nes su kariais praleisdavau itin daug laiko, tekdavo spręsti įvairias problemas, todėl norėjau žinoti, kaip tinkamai elgtis vienoje ar kitoje situacijoje. Pasitikėjimą tekdavo užsitarnauti jau nuo pirmųjų minučių vos pasitikus sužeistus karius Vilniaus oro uoste. Teko išgirsti daug neįtikėtinų ir skaudžių istorijų, tačiau skaudžiausia turbūt būdavo girdėti asmeninio gyvenimo tragedijas.

Kodėl tai darau? Nuo pirmos dienos pats sau uždaviau klausimą, o jei mano šalyje šiandien būtų karas, jei būčiau sužeistas ir štai taip, kaip jie, būčiau atvežtas į man mažai pažįstama šalį? Kaip aš norėčiau, jog elgtųsi, kalbėtų su manimi?.. Kitaip tariant, pabandžiau pastatyti save į Jų vietą.

Galiu drąsiai sakyti, kad mano gyvenimas nuo 2014-ųjų padalytas į dvi dalis – iki įvykių Ukrainoje ir po. Šiuo metu, kai dėl siaučiančio viruso karių reabilitacijos programa sustojusi, – labai sunku. Džiaugiuosi, kad galiu aktyviai dalyvauti ir šauliškoje veikloje: organizuoju įvairius kursus, paskaitas ir kitas veiklas kuopos šauliams.

Gal gali papasakoti situaciją, kai Tavo darbas Tau pačiam atrodė tikrai reikšmingas?

Būtų sunku išskirti vieną ar kitą situaciją iš galybės kitų, tačiau galiu papasakoti dar visai šviežią istoriją, kai į mane kreipėsi pažįstama moteris ir kalbėjomės apie jos sūnų, kuris neapsisprendęs, ar eiti tarnauti į Lietuvos kariuomenę ar ne. Ji svarstė, kaip jį būtų galima motyvuoti. Ir čia aš „užsivedžiau“, pasakiau, kad ji ant stalo padėtų Lietuvos vėliavą ir, kai grįš sūnus, paklaustų, kiek sveria Lietuvos vėliava? Akivaizdu, kad atsakymo sūnus neturės, o tuomet pasakyti, kad Lietuvos vėliava sveria štai tiek – daugiau kaip 20 000 laisvės kovotojų kraujas, daugiau kaip 300 000 žmonių skausmas ir ašaros Sibiro lageriuose. Kraujas nuo šios vėliavos dar nėra net dorai nudžiūvęs, nes paskutinis kraujo lašas ant jos nukrito 1991 metų rugpjūčio 21 dieną. Tada liepti pabučiuoti vėliavą. Štai tiek, manau, sveria mūsų vėliava. Rezultatas – sūnus ne tik tarnauja Lietuvos kariuomenėje, jau kitą dieną patį mama nuėjo į Šaulių sąjungą ir šiandien yra šaulė.

Žinoma, visada smagu prisiminti, kad mano ugdyti jaunieji šauliai rinkosi pačias garbingiausias profesijas – šiandien turime 5 Lietuvos kariuomenės karininkus, profesinės karo tarnybos karius, karius savanorius, pasieniečius, ugniagesius gelbėtojus, policijos pareigūnus. Labai tuo didžiuojuosi.

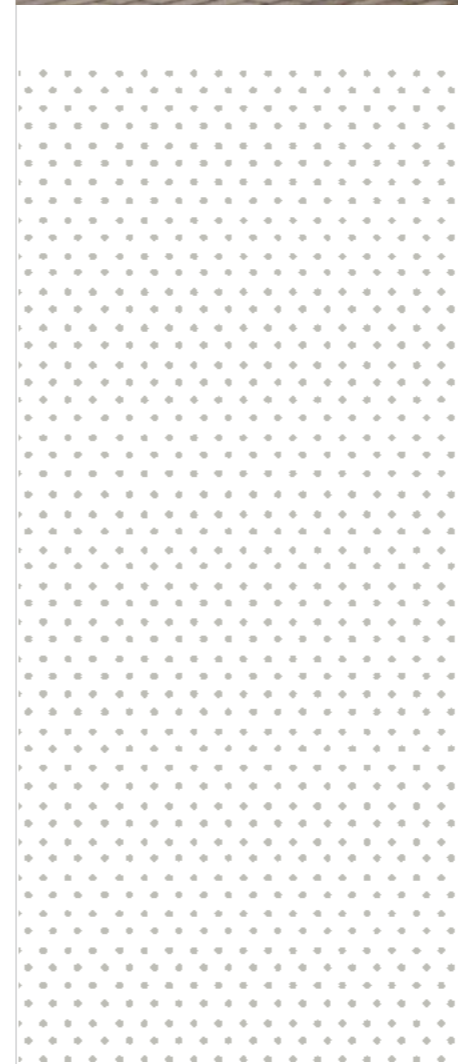
Kaip manai, kaip galima stiprinti pilietiškumą? Jaunimo meilę savo šaliai?

Manau, kad pilietiškumo stiprinimas turi vykti mokyklose, kiekvienoje šalies mokykloje turėtų būti šaulių klasės, akcentuojamos istorijos pamokos, ypač kai kalbama apie laisvės kovas. Jas organizuoti ten, kur kovos ir vyko: prie bunkerų, paminklų partizanams, KGB kalėjime ir kt. Taip būtų sudaromos galimybės jaunuoliams iš arti pajusti tų laisvės kovų aidą, tai skatintų juos domėtis savo šalies istorija, keltų jų pasididžiavimą ir sužadintų meilę Tėvynei.

Norėtųsi, kad bent jau istorijos mokytojai būtų Šaulių sąjungos nariai. Aišku, ne paskutinėje vietoje yra šeima. Jei joje kalbėsime apie Tėvynę, meilę savo šaliai, skatinsime patriotizmą – štai tada pilietiškumas bus tvirtas kaip mūras ir Tėvynės meilės liepsna degs kiekvienoje krūtinėje. Na, ir, žinoma, kaskart priminti Lietuvos Respublikos valstybinės vėliavos svorį ir kainą, tai, kiek reikia turėti jėgų ir garbės nešti bei saugoti šią vėliavą. ×

1. Šauliškos bendrystės jėga kiekvieną kartą vis stipriau jaučiama bendroje rikiuotėje.

2. Šaulių sąjunga kiekvienam suteikia galimybes išmėginti įvairias veiklas. Viena jų – patruliavimas drauge su VSAT pareigūnais Lietuvos pasienyje.

INDIVIDUALŪS KARIO ĮGŪDŽIAI – IR TARNYBOJE, IR KASDIENIAME GYVENIME

Kariūnų susikauptimas prieš pirmąsias užduotis miške.

Tekstas – Lina Vaitiekūnaitė
Nuotraukos – Eimantas Genys

„Miške pirmą kartą susipažinau su gyvenimu lauko stovykloje. Ir įdomiausia, kad pats turėjau tam pasiruošti – išmokau pasistatyti palapinsiaustę, užsikurti laužą, nes, norint išgyventi tokiomis sąlygomis, reikia šilumos, ugnies maistui pasigaminti ir tinkamai vandeniui paruošti“, – apie pirmą patirtį įspūdžius pasakoja Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos kariūnas Justas Ausiukevičius, kaip ir visi pirmakursiai dalyvaujantis Baziniame kariūno kurse.

Didžiojo Lietuvos etmono Jonušo Radvilos mokomojo pulko instruktoriai supažindino ir mokė kariūnus individualių įgūdžių, kurių reikia kiekvienam žmogui ir, žinoma, kariui tiek atliekant individualias, tiek komandines užduotis. Šįkart jie parą praleido miške ir tai jiems buvo naujos, galima sakyti, iki šiol sunkiausios pamokos ir netikėti išbandymai įstojus į Karo akademiją.

Instruktorė eil. Greta Suvizdytė sako, kad dabar įgytas žinias jau greitai – kitų pratybų metu – kariūnai turės parodyti, nes mokysis ne tik patalpose – jų vėl lauks užduotys miške ir atviroje teritorijoje.

Svarbu žinoti ir suprasti – tinkamai neužsimaskavęs, nepasieksi ir savo tikslo, todėl turi gebėti stebėti aplinką.

Kitą kariūnams skirtą užduotį pristato instruktorius vyr. srž. Dainius Rozenbergas: „Tai individuali kario maskuotė ir maskavimasis vietovėje. Ji labai svarbi, nes karys privalo lauke prisitaikyti ir likti nepastebimas. Naudojome maskuojamuosius dažus ir dabar esame gamtoje, todėl į pagalbą pasitelkėme augaliją: medžio ar krūmo šakas pritvirtinus prie žmogaus, jis gali būti sunkiai pastebimas įvairiose pozicijose – tiek gulintis, tiek priklaupęs, sėdintis ar tupintis ir pan. O šauliui labai svarbu mokėti pasislėpti.“

Instruktorius sako, kad kariūnai imlūs ir iš pradžių klausėsi instruktorių nurodymų, stebėjo jų veiksmus, o po to patys kartojo: „Vienas kariūnas kaip šaulys stebėjo aplinką, o kiti mokėsi jį rasti – iš tikrųjų ieškomąjį pamatę ar tiesiog atspėję, kad tai jis, ar atidžiai ištyrę aplinkos ženklus ir įvertinę situaciją, nurodydavo šaulio poziciją. Tuomet mes, instruktoriai, vertindavome, ar jie moka stebėti aplinką, kad atpažintų pasislėpusį žmogų, o ne spėliodami parodyti, ko ieško.“

Svarbu žinoti ir suprasti – tinkamai neužsimaskavęs, nepasieksi ir savo tikslo, todėl turi gebėti stebėti aplinką. Tam reikia žinių ir įgūdžių, bet viso to galima išmokti. Kariūnai nuoširdžiai stengėsi ir mokėsi, todėl visi buvo įvertinti teigiamai.“

Bazinio kariūno kurso kuopos vadas vyr. lt. Konradas Lekešius patvirtina, kad tokių pasiteisinimų kaip „nenoriu, gal nereikia...“ negirdėjęs, nes kariūnais jaunuoliai tapo savo noru įstoję į Karo akademiją ir puikiai žino, kodėl rinkosi šias studijas. „Taip, matyti, kad kai kuriems iš jų buvo sunkiau, ypač tiems, kurie anksčiau neturėjo galimybės to išbandyti šaulių stovykloje arba Savanorių pajėgose. Tai fiziniai dalykai, kurie visus išvargina. Bet jie vis tiek kabinosi, ėjo į priekį. Tai džiugina, nes visi mes pradėdame nuo pradžių, – aiškina kariūnų vadas. – O ką išmoksti iš pradžių, praverčia ir vėliau – tiek kariūno studijų metu, tiek karininko tarnyboje, tiek civiliniame gyvenime.“ Karininkas pristato ir kitas užduotis, kurias kariūnai turėjo atlikti parą būdami miške. Įkūrę stovyklavietę, jie žinių sėmėsi net naktį: susipažino su garso ir šviesos sklaidos tamsiu paros metu ypatumais, nes ji yra kitokia nei dieną ir žmogus kitaip į tai reaguoja.

„Dieną daugiau triukšmo, todėl jo beveik negirdime, o naktį viskas gerai girdėti. Kariūnai stebėjo ir reagavo pirmiausia į tai, kas svarbu kariui, – į ginklų traškėjimą, šūvius, kalbą. Reikia įgusti išgirsti ir skirti garsus, jog būtų galima suprasti, ko nedaryti, kad liktum nepastebėtas. Nakties šviesoje žmogaus judesius ir veiksmus taip pat matome kitaip, vaizdas būna kitoks ir

žiūrint skirtingu atstumu. Pavyzdžiui, mums visiems pažįstama telefono šviesa taip pat atrodo kitokia.“

Visada, naktį ir dieną, išlieka svarbi higiena, miške įsikūrusiam kariui taip pat, kad nesusirgtų ir galėtų tinkamai vykdyti savo funkcijas. Kaip praustis, prižiūrėti savo kūną ir savimi pasirūpinti lauko sąlygomis, kariūnus mokė paramedikas. „Asmens higiena tamsiuoju paros metu taip pat neturi būti pamiršta“, – aiškino jis.

Ilsėjosi kariūnai naktį, tačiau kiek kitaip nei įprastai: eidami kario pareigas, miegojo pamainomis, nes, vieniems miegant, kiti budėdavo ir patruliuodavo. Tai labai svarbios kario funkcijos ir lauko sąlygomis.

Atlikus visas užduotis, kariūnams liko sutvarkyti pratybų vietą, patikrinti ekipuotę ir pasiruošti žygiui. Kai ir tai buvo padaryta, jie paržygiavo į dabartinę gyvenamąją vietą – Mokomąjį pulką.

Pasibaigus parą trukusioms pratyboms miške, instruktoriai apibendrindami sako, kad visi kariūnai įsisavino jiems skirtas žinias, todėl buvo įvertinti teigiamai.

Kariūnai, anksčiau tarnavę Krašto apsaugos savanorių pajėgose arba dalyvavę šaulių stovyklose, jau turėjo įgūdžių, kurie ugdomi šiose pratybose. Jie patvirtino, kad dabar ir viso Bazinio kariūno kurso metu jie tiesiog įtvirtina anksčiau įgytas žinias. „Jaučiamės kaip dalyvaujantys vienoje ilgoje šaulių stovykloje, – sako jaunuoliai. – Tiesa, aplinka – kita, draugai ir instruktoriai – kiti, bet mokymai ir tai, ką reikia išmokti, suteikia tų pačių žinių ir labai panašios patirties. Suprantame, kad to tiesiog negalime pamiršti.“

Karolina Kinderytė pristato jau dešimtmetį esanti šaulė, prieš porą metų prisijungusi ir tarnavusi Krašto apsaugos savanorių pajėgose, todėl šio kurso metu vykstančios pratybos jos nestebina. „Dabar labiausiai laukiu paskutinės Bazinio kariūno kurso savaitės, nes tada mokysimės, kaip žmogui suteikti pirmąją medicinos pagalbą ir pan. Su medicina kariuomenėje esu mažiausiai susidūrusi, todėl noriu ir šių įgūdžių įgyti, – sako mergina. – Laukiu ir gyvenimo Lietuvos karo akademijoje, nes noriu ją pažinti iš vidaus. Iškeliau sau iššūkį baigti studijas Akademijoje, vadinas, kartu joje ir pagyventi. Todėl dabar esu čia ir visko siekiu iš pradžių.“

„Jei ne Šaulių sąjunga, nemanau, kad čia dabar būčiau ir mokyčiausi kariui būtinų dalykų, – sako Šarūnas Stravinskas, kurį taip pat į Karo akademiją atvedė šauliai. – Įgyta patirtis dabar tikrai padeda. Per šias pratybas ir be mokymų būčiau išgyvenęs“, – linksmai kalba vaikas. >

1.

1. Karolina Kinderytė, jau būdama jaunąja šaule, puikiai žinojo, kad tolesnis jos kelias ves į Karo akademiją.
2. Pirmakursių išbandymas Baziniame kariūno kurse reikalauja nemažai pastangų ir pasiryžimo.
3. Tinkama maskuotė – beveik ranka pasiekiamas tikslas.
4. Visi kaip vienas pakeliui į užduotį.

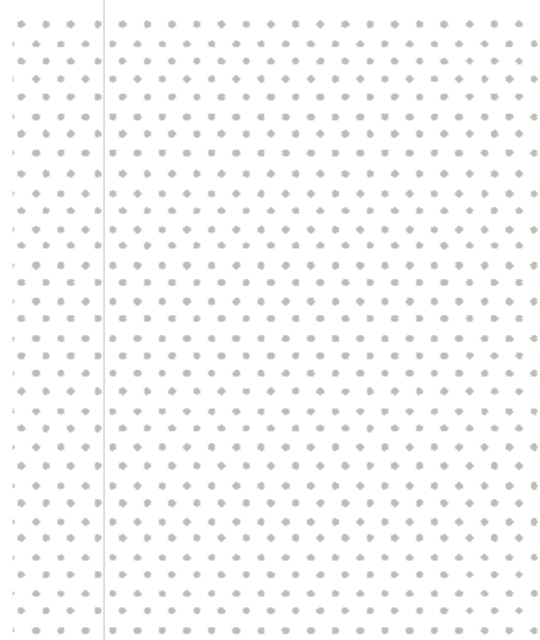
2.

4.

3.

Pirmakursių dar laukia kitos ne ką lengvesnės pratybos ir užduotys. Kariūnai mokysis šaudyti koviniais šaudmenimis, mėtyti granatas, taktiškai judėti poromis arba skyriaus sudėtyje ir kt. Įveikusiems visas užduotis, išlaikiusiems mokomųjų dalykų testus ir sėkmingai baigusiems Bazinį kariūno kursą bus įteikti kurso baigimo pažymėjimai, leidžiantys tęsti studijas Lietuvos karo akademijoje. Spalio 24 dieną prisiekę Lietuvos valstybei kariūnai tęs studijas Lietuvos karo akademijoje.

IS BUVUSIOS JAUNOSIOS ŠAULĖS KAROLINOS KINDERYTĖS LŪPŲ

Kai kas nors paklausia, kodėl nusprendžiau stoti į Karo akademiją, negaliu trumpai atsakyti, nes tikslaus atsakymo neturiu. Tačiau tvirtai žinau, kad save įsivaizduoju tik čia ir niekur kitur. Kadangi priklausiu Lietuvos šaulių sąjungai, jau buvau susipažinusi su krašto apsaugos sistema, todėl kario kelias tikrai negąsdino. Mokykloje dar svarsčiau, ką rinktis – veiklą, susijusią su kariuomene, ar su ugdymu. Visada buvau labiau linkusi rinktis karišką gyvenimo būdą, ypač dėl didesnių karjeros perspektyvų.

Šiuo metu su bendrakursiais esu Didžiojo Lietuvos etmono Jonušo Radvilos mokomajame pulke Rukloje, kur visi turėsime išeiti Bazinį kariūno kursą. Turbūt niekada nepamiršiu čia praleisto pirmojo vakaro. Vos išlipę iš autobuso turėjome išsiričiuoti. Savo daiktų dar nebuvo pasiėmę, tad jie tiesiog gulėjo iškrauti. Vienas instruktorių, vilkinčių sporto apranga, mums prisistatė ir paskelbė, kad dabar visi turėsime bėgti – atlikti pirmąją užduotį, kurios metu bus atrinkti netinkami kandidatai. Mat mūsų tiek daug atvyko, o tiek vietų nėra, būtinai turės kas nors šį vakarą palikti būrį. Tai išgirdusi šiek tiek sunerimau, bet stengiausi nusiteikti, kad viskas pavyks. Esu gana žema – kuopos pagal ūgį paskutinis žmogeliukas, o instruktorius liepė trims pirmiesiems ir paskutiniams kuopos nariams skubėti paimti liemenių. Kai tik nuėjome nurodyta kryptimi, pasirodo, kiekvienai kuopai buvo duota po dėžę naujai išleistų mokomųjų knygų. Taigi bėgti nereikėjo, o gavome dovanų kiekvienas po knygą, iš kurios turėsime ruošti paskaitoms ir atsiskaitymams.

Tą patį vakarą mus paskirstė po palapines, kuriose turėjome gyventi. Jose radome sulankstomas žalias lovas ir galutinai įsikūrėme. Viskas, ko lauko sąlygomis reikia, numatyta, palapinės šildomos, apskritai viskuo pasirūpinta. Pirmąjį vakarą, kai dar nežinojome šildytuvo galimybių, jį įsijungėme nustatę aukščiausią temperatūrą, tad buvo baisiai karšta. O dabar jau žinome, kaip juo naudotis.

Kiekvieną rytą čia keliamės 5.45 val. ir turime per 10 minučių susiruošti, nes netrukus vyks bendra mankšta. Po jos prausiamės, ruošiamės dienai ir einame pusryčiauti. Grįžę papusryčiauvę rikiuojamės rytiniam patikrinimui, po kurio prasideda maždaug iki 17 val. vykstančios paskaitos. Po jų – laisvas laikas. Tiesa, daug kas priklauso ir nuo mūsų lauko stovyklavietės būdetojo – turi jis mums kokių nors papildomų užduočių ar ne.

Ar ši tvarka labai skiriasi nuo mano įprastos dienotvarkės? Tiesą pasakius, nelabai, tik aš visada buvau įpratusi pamiegoti ilgiau... Ne, miego užtenka, tiesiog norisi ilgiau pasivartyti lovoje, išgerti kavos. Tačiau prieš šios rutinos jau pripratau ir atrodo normalu, kad, keičiantis gyvenimui, ji taip pat keičiasi. Paskaitos ir pratybos vyksta pagal grafiką, tad žinome, ką tą savaitę veiksime.

Penktadienį pakabinamas kitos savaitės grafikas, todėl galime atitinkamai nusiteikti, pavyzdžiui, kad ji galbūt bus sunkesnė. Šią savaitę buvo numatytas kovinis šaudymas, kovos rikiuotės, praeitą – raštu atlikome keletą testų, bet jau iš anksto žinojome, kad reikės daugiau pasimokyti. Monotonijos tikrai nėra, o kai esame supažindinti su tuo, ką veiksime tą savaitę, iškart tam ir ruošiamės, susitaikome su mintimi, kad užduotis vis tiek reikės atlikti, ir viskas išeina puikiai.

Man čia iš mokomųjų disciplinų įdomiausi bendrieji dalykai. Nors tai elementaru – ne pirmą kartą kai ką girdžiu (išėjau Krašto apsaugos savanorių pajėgose bazinį kario savanorio kursą), be to, įdomu stebėti, kaip kitas kuopos vadas viską perteikia savaip. Kadangi tai – bendrieji dalykai, išgirsti daug informacijos būtent iš to žmogaus, kuris pasakoja, remdamasis savo patirtimi. Tai man galbūt ir yra įdomiausia ir labiausiai traukia, juk taip sužinojau daug dalykų, kurie tikrai man gali padėti, nes nėra „sausis“ ir ne iš knygu.

Savaitgaliais keliamės 6.45 val. Vadinas, valanda vėliau penktadienį galime eiti miegoti. Pavalgome, susitvarkome ir pasiruošiamė švarinti lauko stovyklą. Tada galime išsinešti lovytes, visą ekipuotę ir gerai iššluoti bei išplauti savo namų, t. y. palapinių, grindis. Šeštadienį po pietų turime galimybę aplankyti tėvelius, o jie – mus. O sekmadienį nė nepastebime, kad taip greitai prabėgo visa savaitė ir jau laukia nauja.

Dabar visi, tapę puikia komanda, vadovaujami kompetentingų instruktorių, sparčiai semiamės žinių ir įgyjame būtinųjų įgūdžių, todėl laikas bėga tikrai greitai. Tikiuosi, kad sėkmingai baigsime šį kursą ir mūsų lauks dar daug įdomaus, grįžus studijuoti į Lietuvos karo akademiją. x

KIEK TAVYJE YRA ARISTOKRATO?

Tekstas ir nuotraukos – Valdas Kilpys

Turbūt tamstoms irgi yra nutikę taip, jog sutikęs nepažįstamą žmogų viduje pajunti, kad jis yra kažkoks „kitoks“, skleidžiantis kilnumą ir lyg įpareigojantis su juo elgtis pagarbiai. Ir tai ne tuščias susireikšminimas, o natūrali vidinė būseną. Tuomet netikėtai šauna mintis: „Aristokratas, ko gero...“

GARBĖ – SVARBIAUSIA

Graikiška žodžio kilmė – „aristos“ reiškia „geriausias“ ir, regis, itin tiksliai nusako aristokratiškumo esmę. Tai „pagerinti“ žmonės, kurie savo gyvenimą stato ant kilnumo, žmogiškumo ir pagarbos sau bei aplinkiniams pamato.

Nors tikslų aristokratiškumo kriterijų neįmanoma nusakyti, šauliškumo kontekste verta paminėti garbę ir atsidavimą bendram reikalui (bendruomenei, valstybei, šeimai). Štai kaip apie tai savo raštuose kalba LŠS įkūrėjas: „Asmuo esame tu, aš, dar kažin kur jis. Štai dėl ko tautos garbė rišasi su tavąja. Betgi nesiek savo asmens garbės tiesiogiai, nes tuokart negausi. Ir dar blogiau: jei ieškosi vien savo garbės įkrisi į paniekos urvą. Siek visur ir visada vien tautos garbės, nepaisydamas savosios. Nebijok! Tuo keliu eidamas net baloje nesusitęsi. Savąją garbės dalį gausingai atrasi tautos garbėje, nors tau jau tuokart savoji svarbos ir nebeturės“ [Iš Vlodo Putvinskio-Pūtvio knygos „Gyvenimas ir parinktieji raštai“. P. 49.]

V. Putvinskiui-Pūtviui svarbus aiškus suvokimas, kad aukojiesi dėl bendro reikalo. Savoji garbės dalis randama bendrystėje, o ne individualumo propagavime. Tai – vektorius, kurį dera įsiminti kiekvienam, kuris galvoja, kad aristokratiškumas yra savo vertės ir reikšmės akcentavimas.

Tu esi aristokratas tik tiek, kiek aukojiesi dėl bendro reikalo. Taškas.

PAGARBOS SAU IR KITAM NEPRARADĘ ANGLAI

Kai kalba pasisuka apie aristokratiją, dažniausiai prisimenama „senoji geroji Anglija“. Pats faktas, kad iki šiol ši valstybė turi monarchiją, liudija giliausias aristokratijos šaknis. Neatsitiktinai būtent anglų kultūroje radosi džentelmeno sąvoka. Pradžioje reiškusi socialinį sluoksnį – aristokratiją – vėliau ji virto bendru moraliniu terminu, kuris vartojamas iki šių dienų.

Palyginus su prancūziškuoju ar vokiškuoju aristokratijos supratimu, angliškasis pirmiausia pasižymi pagarbiu elgesiu su ne aristokratais, tiksliau sakant, prasčiokais. Prancūziškasis (kaip, beje, ir rusiškasis) elgesio su prastuomene modelis yra grįstas panieka, nenoru „teptis“ rankų, vokiškasis – despotišku elgesiu ir besąlygiško paklusnumo, tvarkos reikalavimais, o angliškasis aiškiai pasisako už aristokrato kaip globėjo, lyderio riterio įvaizdį.

Nemažai apie prastuomenės požiūrį į aristokratiją pasako ir folkloras, ypač pasakos. Tiek pas mus, tiek bendrai Rytų Europoje vyrauja gana įtarus, jei ne paniekinantis požiūris į „ponus“. O angliškajame folklore aristokratai būna visokie, tačiau jų santykiuose su liaudimi (ir priešingai) vyrauja pagarba. Gal tik pasakojimai apie Robiną Hudą yra šiek tiek tokia išimtis, nors juose taip pat įmanoma rasti pagarbaus santykio pavyzdžius.

ELITAS IR / AR ARISTOKRATIJA?

Istoriniai pavyzdžiai rodo, kad dažnai perdėtas demokratijos sudievinimas valstybes nuveda keistais keliais, jei ne su visam klystkeliais. Sėkmingiausios tautos būdavo ir tebėra tos, kurios turėjo ar turėtų bent patvarius, amžių vėjams gebančius atsispirti elitus. Net tuo atveju, jei valstybės elitas yra santykinai mažas ir neįtakingas (nebūtina visuomet galvoti apie Anglijos karalienę), pats jo buvimas sutaurina vidutinybių arba daugumos valdymu grįstą politinę santvarką. Nes savoje bendruomenėje, pasirodo, esama žmonių, kurie negali, nemoka ir neturi teisės elgtis bet kaip.

Anksčiau elito pagrindas buvo aristokratija. Šis vaidmuo bendruomenėje buvo tiesiog paveldimas iš kartos į kartą, tačiau feodalizmo pabaiga į elito vietą pastatė visai kitu pagrindu besioorganizuojančias bendruomenes ar luomus: inteligentiją, pirklius, verslininkus ar pramogų srities „žvaigžduotes“. Aukštuomenės statusas iš paveldimo tapo įgyjamu, siejamu daugiau su konkrečiu asmeniu arba vienijančios grupės pasiekimais.

Tu esi aristokratas tik tiek, kiek aukojiesi dėl bendro reikalo.

Kiekviena šalis, kiekviena valstybė turi savą elito sampratą. Tai priklauso nuo tautos, valstybės išgyventų išbandymų, istorijos peripetijų. Vienaip į savo „ponus“ žvelgia anglai, kitaip – prancūzai, o trečiaip kaimynai lenkai, kurių požiūris yra kiek artimesnis mūsų (savime aišku, su išlygomis).

Galbūt šioje vietoje galima daryti drąsą hipotezę, kad klasikinės aristokratijos neturėjimas Lietuvai gali išeiti į naudą? Gal elitiškumo vėliavą į savo rankas galėtų perimti šauliai?

KUR GAUTI ARISTOKRATŲ, ARBA ŠAULIŲ GALIMYBĖ

Pradėkime nuo to, kad Lietuva niekuomet neturėjo laimės susikurti ilgalaikį elitą. Gal tik patys pirmieji senosios Lietuvos kunigaikščiai laikytini tokiais. Bet ir tieji, po šimtmečio kito suslavėjo, nutekėjo į Rytus. Vėliau užgimusi bajorija sulenkėjo.

VĖL LIKOME SU TUŠČIAIS SOSTAIS

Atgimstant Lietuvos Respublikai kūrėsi iš tautos gelmių besirandanti vadinamoji inteligentija, tačiau ir vėl neilgam. Sovietinė okupacija, trėmimai, laisvės kovos Lietuvą ir vėl paliko be geriausių savo vaikų. It koks istorijos užkeikimas be atvangos lydėtų mūsų elitą.

Prasčiausia naujiena yra ta, kad ilgai gyvenant be kilniosios politinės bendruomenės dalies randasi pagunda manyti, jog jos net nereikia. Arba sukuriama kokie nors pakaitalai, „protežai“, grįsti menamu elitizmu (ne vidine kultūra, išsilavinimu, o materialiu turto, gebėjimu atsidurti dėmesio centre ir t. t.). Pasižvalgius aplink, ypač TV ekranuose, tokių ir kitokių „elito“ atstovų rastume be vargo. Dažniausiai tai be išsilavinimo, nelabai ką sugebantys, tačiau akiplėšiško nestokojantys individai.

Istorija sufleruoja, kad anksčiau ar vėliau privalėsime atrasti (gal išrasti?) savo elitą. Galima bandyti svarstyti, kokių pavyzdžių remiantis jis bus kuriamas? Štai keli galimi scenarijai: globėjiskai

VIETOJE PABAIGOS

britiškas, prancūziškai pervertintas, diktatoriškai vokiškas ir bajoriškai lenkiškas. Tikėtina, kad lietuviškasis elitas randasi remdamasis visais išvardytais pavyzdžiais, tačiau turi ir unikalių savybių.

Apsisprendęs už lietuviybę V. Putvinskis-Pūtvis siūlo nuosavą scenarijų. Jo „naujosios aristokratijos“ branduoliu turėtų tapti šauliai. Ji nebesiremia kraujo ryšiu, paveldėjimu ar titulu gavimu iš karaliaus, o yra gerokai demokratiškesnė.

Tautos aristokratijos žiedas, pasak V. Putvinskio-Pūtvio, turi būti sudarytas iš žmonių, kuriems nesvetimas aristokratiškas garbės, tėvynės meilės ir gynybos bei pasiaukojimo suvokimas, tačiau šie žmonės už šias vertybes apsisprendžia savanoriškai, vedami asmeninių vertybių ir tėvynės meilės.

Drąsų ir idealistišką teigti, kad šauliai bene geriausiai atitinka naujosios aristokratijos sampratą, nes būtent jie – jei yra tikri aristokratai, tautos kariai – priešinsis vedami nepalaužiamų vidinių nuostatų, kylančių iš kažkur giliau, nei siekia politinės, socialinės, ekonominės sutartys ir susitarimai. Ir tai galėtų tapti naująja elitą vienijančia grandimi.

Dažnas šiuolaikinis žmogus kalbas apie elitarizmą laiko tuščiomis. Suprask, nevalia žmonių dalyti į kokybiškai geresnius ir prastesnius, lyg nevisaverčius. Šis teiginys yra visiškai teisingas, jei liktume tiek socialiniu, politiniu lygmeniu. Tačiau gyvenimas yra gerokai platesnis ir sudėtingesnis. Nevalia ignoruoti istorijos pamokų.

Pasaulyje yra kvailių ir yra protingų, yra niekšų, bet nestinga kilniųjų, galiausiai yra žiaurių ir įmanoma rasti visada atleidžiančių. Yra tų, kuriems nesvetimas idealizmas ir mūsų organizacija nemažai tokių asmenų vienija.

Prancūzų rašytojas Albert'as Camus, kūrinyje „Maištingasis žmogus“ rašo: „Jei niekuo netikima, jei niekas neturi prasmės ir jei negalime pripažinti jokių vertybių, tada viskas pasidaro galima... Kadangi nieko nėra, kas būtų teisinga, melaginga, gera ar bloga, tai reikia pasirodyti stipriausiam...“

Aristokratas negali remtis jėga, kad ir kiek jos turėtų. Jis negali elgtis niekšingai net tuomet, kai liks nesusektas. Elitas nebus elitu, jei savo veiklą grįs tik individualizmu. Skamba romantiškai, tačiau mūsų uždavinys yra pasiekti, kad buvimas šauliu nors šiek tiek sietųsi su tikrosios aristokratijos principais. x

Elito pareiga – padėti silpnesniams.

10

DIKTATORYSTĖS FENOMENAS: AR ĮMANOMA JUOS ĮVEIKTI?

Diktatorystės sąlygomis valstybėje visuomet esti tam tikras skaičius piliečių, kurie pasirenge agresyviems veiksams.

Tekstas ir nuotraukos – Valdas Kilpys

„Diktatorius“, – kažkas atsainiai mesteli politinėse diskusijose. Šis pasaulio lyderių apibūdinimas yra paplitęs gana plačiai, tačiau ne kiekvienas suvokia jo esmę. „Trimitas“ ėmėsi nuodugniau patyrinėti diktatorystės fenomeną ir skaitytojams pateikti šių dienų diktatorių paveikslus. Manome, kad Baltarusijos įvykių kontekste tai – aktualu.

DIKTORIŲ PRADŽIAMOKSLIS

Amerikiečių žurnalas „Newsweek“ turi tradiciją periodiškai skelbti despotų sąrašą. Ir nors tai nėra konkrečiai šiandienos diktatoriai, visgi įdomu pastebėti, kad šio sąrašo lyderiu išlieka nepamainomasis Muammaras Gaddafi. Ši imponantiška asmenybė seniai tapo keistumo, unikalumo ir diktatorystės simboliu kalbant apie netolimą praeitį. Gyvenęs beduinių palapinėje, nesiekęs jokių titulų, tačiau vienašališkai valdęs Libiją, turėjęs moterų asmens sargybinių būrį ir be proto įsimylėdavęs medicinos seseris šis asmuo jau tapo keistosios diktatorystės legenda.

Tačiau šiame straipsnyje diktatorius pateiksime ne pagal žinomumo, o pagal aktualumo kriterijų. Visi žemiau išvardyti asmenys veikia politikoje, vis dar turi realią valdžią. Kad būtų tikslesnė atranka, pateikiame ir politinėje teorijoje paplitusį diktatūros apibrėžimą: tai neribota asmens (kai kada asmenų grupės) valdžia, kurios neriboja įstatymai ir kuri remiasi brutalia jėga. Kartais diktatūros veikia formaliai imituodamos demokratinės santvarkos sanklodą. Veikia parlamentas, teismai, tačiau tai yra tik formalumas. Realiai valdžia sutelkiama vienoje rankose.

KIMAS JONG-UNAS: PAVELDĖJĘS DIKTATŪRĄ

Pasakoti apie Šiaurės Korėją sunku, nes visa informacija yra labai nepatikima. Panaši situacija ir dėl dabartinio šios šalies lyderio, paveldėjusio šalį iš savo tėvo. Kaip diktatorius, Kimas yra gana jaunas (gimė baigiantis 8-ajam dešimtmečiui) ir informacijos apie jį nėra daug. Užtat gandy sklendo begalė.

Kalbama, kad jo vaikystė praėjo Šveicarijoje, kur buvo auginamas kaip diplomato sūnus. Mėgo krepšinį, nelabai sekėsi su moterimis ir šiaip politika nesidomėjo. Iš pradžių jo tėvas planavo, kad sūnus dalytų valdžią su dėde Jangu Son-thaeku, tačiau reikalai pasisuko kitaip ir dėdė buvo sušaudytas už išdavystę.

2017-aisiais panašus likimas ištiko ir Šiaurės Korėjos lyderio brolių Kimą Jong-namą, kuris Malaizijoje buvo viešai nuuodytas panaudojus toksišką VX. Kalbama, kad tai dėl nenoro turėti konkurentą. Šiaip mirtis šią šeimą lydi nuolat. Nužudęs keletą meilužių Kim Jong-unas, regis, nurimti nenusiteikęs. Tai, kad, kaip ir daugelis diktatorių, šis asmuo turi įvairių keistenybių – niekam ne paslaptis. Tarkime, jis bijo skraidyti lėktuvais ir dažniausiai keliauja specialiu traukiniu.

Apie jį nuolat sklendo begalė gandy. Pastarasis siejamas su žinia, kad Šiaurės Korėjos lyderis serga COVID-19 ir yra komoje. Patikrinti informacijos nėra jokių galimybių, tad lieka kliautis tik oficialiomis šalies žiniasklaidos priemonėmis.

BASHARAS AL-ASSADAS: DIKTATORIUS, KURIS TOKIU TAPTI NEPLANAVO

Šio žmogaus profesija – akių gydytojas, oftalmologas. Mokslus baigė Jungtinėje Karalystėje su svetimų vardu, kad niekas nežinotų, jog jis yra Sirijos lyderio Hafezo al-Assado sūnus.

Tėvas planavo, kad valstybės valdymą perims kitas jo sūnus Basselis. Tačiau šis 1994-aisiais žuvo autokatastrofoje. Basharui teko grįžti į Siriją ir 2000 metais jis tapo prezidentu.

Šis diktatorius gerokai skiriasi nuo klasikinių Artimųjų Rytų lyderių, nes turi neprastą vakarietišką išsilavinimą, nevengia viešumos ir yra gana pasaulietiškas. Būtent dėl to jo valdymo pradžioje buvo pradėtos tam tikros liberalios permainos, tačiau po brutalaus susidorojimo su studentų demonstracija Homse Basharui teko susitaikyti su diktatoriaus etikete.

Prasidėjęs pilietinis karas, artima draugystė su Rusijos lyderiu ir įrodytas Basharo al-Assado susidorojimas su vietos gyventojais daro šį lyderį atgrasų net kitiems vietos šalių lyderiams. Dar viena to priežastis – Sirijos lyderis yra alavitas (tai šiitiška islamo pakraipa, turinti nemažai sąsajų su krikščionyste), todėl sunitiškųjų šalių elitas, jų nuomone, su atskaliniais bendrų reikalų nenori turėti.

GURBANGULY BERDIMUHAMEDOWAS: ANTRAS „TURKMĖNBAŠIS“

Valdžią šis žmogus paveldėjo iš pirmojo „turkmėnbašio“ – Saparmurato Niyazovo. Dabartinis Turkmėnijos lyderis šlovingai tęsia įpėdinystę nevengdamas kuriozinių ir sunkiai suvokiamų poelgių. Šaulio akiai bene įdomiausiai gali atrodyti Turkmėnijos lyderio šaudymo ypatumai. Nepatingėkite, paieškokite „Youtube“ platformoje.

Niyazovo sukurta despotija (apie 10 000 auksuotų paminklų, atvaizdai ant banknotų, knyga „Ruhnama“, kurią dera mokytiis mintinai, ir t. t.) toliau gyvuoja tik dėl neišsemiamų Turkmėnijos gamtinių išteklių (nafta ir dujos), kurie parduodami Kinijai. Gurbanguly pats sau susigalvojo naują titulą „arkadagas“, kuris reiškia valstybės globėją, toliau stato savo vardo fontanus ir pervadina gatves. Išplėtota ir nauja veikla: Turkmėnijos lyderis rašo knygas, kuria dainas ir organizuoja žirgų lenktynes.

Tačiau šita prezidento veikla turi ir kitą, juodąją, pusę – net sostinėje trūksta vandens, visa šalis tiesiogiai priklauso nuo Kinijos, skirtumas tarp turtingųjų ir vargšų pasiekė bedugnės gylį, kalėjimuose dingsta neparankūs žmonės ir vienas iš pastarųjų pasaulyje ažiotažą sukėlusiu faktų buvo priverstinis vaikų darbas medvilnės plantacijose.

ALEKSANDRAS LUKAŠENKA: PRARADĖS REALYBĖS SUVOKIMĄ

Šis žmogus ne veltui vadinamas paskutiniu Europos diktatoriumi. Kaimynystė su šiuo realybės jausmą beprarandančiu šalies lyderiu yra ne tik nemaloni, bet ir pavojinga. Jam pavaldžios visos valstybės struktūros nuo kariuomenės iki mokyklų. Paradoksas, tačiau gana ilgą laiką šis žmogus turėjo nemažą gyventojų palaikymą, nes jo politika šaliai garantavo sąlyginį stabilumą ir ramybę. Neramumai prasidėjo dėl į jokių rėmus netelpančio melavimo apie rinkimų rezultatus.

Karjerą A. Lukašenka pradėjo kaip parlamento deputatas, kur buvo sukūręs kovotojo su korupcija įvaizdį. Belovežo susitarimų priėmimo laiku jis radikaliai pasisakė prieš ir net buvo sukviestas kelis skaitlingus mitingus. Prezidentu tapo 1994 metais ir jo valdymo laiku nutiko daug negerų dalykų: dingdavo opozicijos lyderiai, buvo vaikomos demonstracijos ir kiekviena reikalinga bei nereikalinga proga keičiama Konstitucija ilginant galimybę likti valdžioje. Šiais metais jis bandė likti valdžioje jau šeštai kadencijai. Regis, jo planui apie valstybės perdavimą savo sūnui nelemta išsipildyti, nes politiniuose elito sluoksniuose kaip į rimtą šalies lyderį nebežiūrima. x

ŽYMAUSIŲ PASAULIO DIKTATORIŲ TREJETAS, PASĖJĘS DAUGIAUSIA MIRČIŲ

1. Mao Zedongas (Kinija)

Žuvusiųjų skaičius: nuo 45 iki 75 mln.
Valdymo metai: 1943–1976
Didžiausias nusikaltimas: didysis Kinijos badas

2. Josifas Stalinas (SSRS)

Žuvusiųjų skaičius: nuo 40 iki 62 mln.
Valdymo metai: 1941–1953
Didžiausias nusikaltimas: Gulago stovyklos

3. Adolfas Hitleris (Vokietija)

Žuvusiųjų skaičius: nuo 17 iki 20 mln.
Valdymo metai: 1934–1945
Didžiausias nusikaltimas: holokaustas x

NUO KNYGNEŠĖS IKI ŠAULIŲ VADĖS:

EMILIJOS PUTVINSKIENĖS VAIDMUO BESIKURIANČIOJE NEPRIKLAUSOMOJE LIETUVOJE

Tekstas ir nuotraukos – Augustė Labenskytė,
Šiaulių „Aušros“ muziejus

Emilija Gruzdytė (1875–1942), viena iš nepriklausomos Lietuvos kūrėjų bei kultūros, visuomenės veikėjų, gimė Suvartavos dvarelyje. Ji buvo vidurinė gausios Petronėlės Beresnevičiūtės ir Vitoldo Gruzdžio šeimos dukra. 1897 metais Emilija ištekėjo už Vlado Putvinskio (1873–1929) ir šeima atsikėlė gyventi į Šilo Pavėžupį. Ten drauge jie užaugino penkis vaikus. 1924 metais E. Putvinskienė persikėlė gyventi į Graužikus, kur gyveno su sūnaus Vytauto šeima. Iš ten 1941 metais visi buvo išstremti. 1942 metais kalėjime netoli Syktyvkaro miesto Emilija mirė.

Fotografija iš Antrojo pasaulinio karo metais paslėpto ir 1992 m. į Šiaulių „Aušros“ muziejų patekusio Vlado Putvinskio-Pūtvio archyvo.

Aut. nežinomas, XX a. 3 deš.

12

**Ji neskaičiuodama
laiko ir negailėdama
jėgų dirbo šeimos
labui.**

LIETUVYBĖS PUOSELĖTOJA

Ko gero, esminiai pokyčiai E. Putvinskienės gyvenime prasidėjo ištekėjus už Vlado Putvinskio. Jaunajai šeimai teko rūpintis ūkiniais dvaro reikalais. Abu jautė patirties ir žinių ūkio klausimais stygių, tad pradėjo rūpintis savišvieta – skaityti knygas, dalyvauti seminaruose ir pan. Greta žinių ūkio klausimais tobulinimo iškilo ir dar vienas – tautiškumo – klausimas. Tiek Vladas, tiek Emilija buvo bajorai. Čia jiems iškilo dilema: jie kalbėjo lenkiškai, bet gyveno Lietuvoje. O darbininkai, dirbę jų žemę, kalbėjo lietuviškai. Po ilgų diskusijų jaunieji Putvinskiai nusprendė mokyti lietuvių kalbos. Tačiau ne viskas buvo taip paprasta. XIX amžiaus pabaigoje lenkų kalba buvo itin svarbus elementas dėl tuomečio bajorų tapatumo. Ir nors bajorijos atstovai, kad ir negausiai, jau palaikė lietuvių tautinį judėjimą, tik nedaugelis pasirinkdavo atsisakyti lenkų kalbos. E. ir V. Putvinskių apsisprendimas sukliki lietuviškos kalbos keliu iš tiesų reiškė konfliktą su šeima ir artimiausia aplinka, tad viską reikėjo gerai apgalvoti. Galiausiai, priimti sprendimą paspartino šeimyninė situacija – 1898 metų rugpjūtį gimęs sūnui Stasiui, jie galutinai apsisprendė eiti lietuviškos kalbos keliu ir auklėti savo vaikus lietuviškai. O reakcijų toks apsisprendimas sulaukė būtent tokių, kokių ir buvo galima tikėtis, – „draugai“ bajorai nususuko, šeima atsitraukė.

Bajoriška aplinka nuo jų atsiribojo, tačiau neilgai trukus jų bičiulių gretas papildė „susipratę“ bajorai ir lietuviai inteligentai. Tautinio atgimimo aktyvistai laikė būtinybe bajorijai tapti sudėtine modernios lietuvių tautos dalimi. Įvairiais būdais agitavo ją įsijungti į tautinį judėjimą. Palankiau situaciją vertino smulkioji bajorija, kurios atstovai tapo aktyviais lietuvių tautinio

sąjūdžio veikėjais – Mečislovas Davainis-Silvestraitis, Gabrielė Petkevičiūtė-Bitė, Žemaitė (Julija Beniuševičiūtė-Žymantienė). Su pastarąja Putvinskiai draugo Povilo Višinskio dėka itin glaudžiai susibendravo. Žemaitė palaikė Putvinskių apsisprendimą ir skatino juos žengti lietuviškumo keliu. Ji tapo gana artima šeimos bičiule, neretai svečiuodavosi pas juos.

1899 metų žiemą E. ir V. Putvinskiai susipažino su Augustinu Janulaičiu, kuris davė keletą lietuviškų knygelių, iš kurių Putvinskiai galėjo mokytis kalbos. A. Janulaitis savo bute turėjo tarsi lietuviškos literatūros sandėlį. Ji tuomet buvo nelegali ir sunkiai gaunama. Iš Rytprūsių jų atvežimas buvo nesisteminis. Putvinskiai nusprendė, kad galbūt spaudą į Šiaulius pavyktų pervežti per jų dvarą Graužikuose. Taip jie įsitraukė į knygnešių tinklą. E. ir V. Putvinskiai gaudavo žinią, kai transportas su knygomis pasiekdavo Graužikus. Tuomet jie vykdavo į dvarą su nakvyne. Emilija savo atsiminimuose apie tai rašė: „Sulaukę vakaro, užrakindavom duris, uždangstydavom langus ir imdavom ardyti pakus, kurie buvo per dideli, kad juos nematomus būtų galima toliau gabenti. <...> išskirstydavom visą atvežtą literatūrą į pundečius, sukraudavom į lagaminus. Visas virves ir popierius sudegindavom, kad atėjus tarnaitė jokių pėdsakų nerastų.“

Be lietuviškos spaudos platinimo, Putvinskiai nusprendė steigti ir tuomet nelegalią lietuvišką mokyklą, kad apylinkės vaikai galėtų mokytis gimtąja kalba. Pirmoji nelegali mokykla pradėjo veikti 1899 metų žiemą. Ji veikė Šilo Pavėžupyje. Buvo įsikūrusi kiek toliau nuo vieškelio, trobelėje pamiškėje. Po metų mokykla pradėjo veikti ir Graužikų dvare.

Nuo maždaug 1900-ųjų vasaros pirma Graužikų, vėliau – Šilo Pavėžupio dvarai tapo lietuvių tautinio atgimimo veikėjų susibūrimo vieta. Čia viešėjo Jablonskiai, P. Višinskis, G. Petkevičiūtė-Bitė, Antanas Smetona, Žemaitė ir kt. intelektualai, gvildinę tautinius klausimus.

Po 1905–1907 metų revoliucijų įvykių Imperijoje viskas aprimo. Atgavus lietuvišką spaudą neteko prasmės Putvinskių knygnešystė ir daraktorištė. Atsiradus nors ir ribotai, bet legaliai galimybei vykdyti kultūrinę ir visuomeninę veiklą bei svarstyti politines problemas, Šilo Pavėžupio dvaras, buvęs lietuvių inteligentų prieglobščiu, pamažu prarado savo reikšmę ir ištuštėjo.

PAREINGA MAMA IR ŽMONA

XIX amžiaus pabaigoje spaudoje vyko diskusijų apie pavyzdinės tautinės šeimos įvaizdį. Nors Putvinskiai šeimą kūrė

nesiremami rekomendacijomis, puikiai atitiko kuriamą paveikslą – tautiškų aspiracijų turintis vyras, jam pritarianti ir idėjas palaikanti žmona bei patriotiškai auklėjami vaikai. Tokių šeimų buvo mažai. Į tautinį lietuvių judėjimą E. Putvinskienė įsitraukė Vlado paskatinta. Jis buvo pagrindinis veiklų organizatorius šeimoje. Emilija čia atliko ne tik darbą lietuvių tautai, bet ir dirbo savo šeimos gerovei. Akivaizdu, kad Emilijai šeima buvo svarbiausia vertybė. Ji neskaičiuodama laiko ir negailėdama jėgų dirbo šeimos labui.

E. Putvinskienei, visų pirma, rūpėjo, kad jos vaikai būtų laimingi ir tinkamai išauklėti. Vaikų auklėjimo klausimas šeimoje nuo pat pradžių buvo patikėtas Emilijai. E. Putvinskienė, apsisprendusi auklėti savo vaikus lietuviškai, norėjo labiau suartėti su lietuviška aplinka. Ji girdėdavo darbininkes moteris, auklėjančias savo vaikus, tačiau jos vartojo šurkščią, stačiokišką kalbą, kuri Emilijai buvo nepriimtina. Jai buvo svarbu išgirsti motiną inteligentę, su savo vaikais kalbančią lietuviškai. Apie 1900-uosius Putvinskiai susipažino su Jablonskių šeima. Emilija džiaugėsi išgirdusi „motiną lietuvių inteligentę, kalbančią su savo vaikučiais melodinga, gražia mūsų protėvių kalba“. Tai paskatino ir ją pačią uoliau mokytis lietuvių kalbos. V. Putvinskis savo žmonai buvo sakęs: „Tavo vaikai, tavo nusistatymas turi būti vykdomas, kiek aš sugebėsiu, padėsiu tau, bet atmink, jei vaikai užaugs nelaimingi, tai ne aš būsiu kaltas.“ Vis tik E. Putvinskienė puikiai išauklėjo savo vaikus, kurie vėliau visi tapo Lietuvos patriotais. Jos gerą įdirbį liudija ir šaulio K. Gasperavičiaus laiškas. Apie Putvinskių dukrą Emiliją jis rašė taip: „Taip esame be galo dėkingi Brangiajai Sąjungos Močiutei, išauginusiai didžiąją idealistę, naujų kelių skynėją, kūrybingąją dukrą – brangiąją Mutą.“

Emilija rūpinosi ne tik savo vaikais, bet ir vyrų. Ji, visu pirma, palaikė vyro iniciatyvas, padėjo jam atrasti tinkamus sprendimus bei aktyviai talkino visuomeninėse veiklose. Taip pat gelbėjo nelaimėje. 1906 metais keliems mėnesiams V. Putvinskis buvo areštuotas (jis buvo kaltinamas darbininkų streikų organizavimu ir dalyvavimu mitingose prieš valdžią). Emilija dėjo visas pastangas (nuolat lankė Vladą, nešė jam maisto; kreipėsi į įvairias institucijas, nuolat derėsi su įvairiais pareigūnais (tarp jų ir gubernatoriumi), kad vyrui kuo lengviau būtų išverti tą laiką ir jis kuo greičiau būtų paleistas.

1914 metų pavasarį Vladas vėl buvo areštuotas. E. Putvinskienė vizito pas gubernatorių metu sužinojo, kad tik arešto šįkart neužteks – Vladas iki 1917 metų buvo išstremtas į Voskresenską (Žemutinio Naugardo gubernija). >

Ji neskaičiuodama laiko ir negailėdama jėgų dirbo šeimos labui.

Emilija vėl pradėjo eiti žygius, kad kuo greičiau Vladas būtų paleistas. Ji rašė ne vieną raštą įvairiems pareigūnams ir institucijoms. Vladą ištrėmus ji porą kartų spėjo jį aplankyti Voskresenske, tačiau karo metu, slenkantis fronto linijai, Emilijai teko atsiskirti nuo Vlado [dėl tos pačios priežasties jai teko keleriems metams atsisveikinti ir su savo vaikais]. Dėl susiklosčiusių aplinkybių Emilija ne visuomet galėjo jam išsiųsti laiškus, tad dalį savo laiškų Vladui užrašė į sąsiuvinį, kad jam grįžus jis galėtų žinoti, ką Emilija išgyveno.

E. Putvinskienė nuolat dėjo pastangas, kad darbas tautai nenustelbtų pareigos šeimai, kad šiose terpėse vyrautų balansas. Vis tik darbas tautai buvo bendra idėja, jungusi šeimą. Emilija savo atsiminimuose atviravo, kad Vladas nebuvo linkęs į kompromisus, jis veikiau būtų veikęs, remdamasis impulsais, ėjęs į kraštutinumus. Tik didelių jos pastangų dėka Vladas sutiko eiti kompromisų keliu. „Kad tuo keliu galėčiau savo šeimą vesti, nuolat turėjau budėti ir visą savo moterišką gudrumą panaudoti, nes aiškiai supratau, kad pranašų pasišventimas veltui žūtų, jei neatsirasų jų idėjų vykdytojų. Norint pranašo skelbiamą idėją įgyvendinti plačiojoje visuomenėje, prisieina leistis į mažesnius ar didesnius kompromisus, nes kitaip realių rezultatų pasiekti negalima.“

„<...> Mane eiti tuo kompromisų keliu vertė šeimos ir motinos pareigos. Motinos instinktu į tą kelią patraukiau ir ji. Ir to nesigailiu, nes tuo keliu eidami daug gero savo gyvenime pasiekėme.“ Pats V. Putvinskis pripažino, kad be žmonos pašonėje jam nebūtų pavykę įgyvendinti daugelio savo idėjų.

ŠAULIŲ VADĖ

Ko gero, geriausiai žinomi E. Putvinskienės nuopelnai dirbant Lietuvos Šaulių sąjungoje (LŠS). 1918 metų vasarį buvo paskelbta ilgai laukta Lietuvos nepriklausomybė. Visuomenė pradėjo burtis į įvairias organizacijas. Neilgai trukus, 1919 metų birželį, buvo įkurta LŠS. Kad organizacija bus vyriškos sudėties ir skirta skatinti patriotizmą bei mokyti praktiškai ginti tėvynę, buvo aišku iškart. Vis tik, plintant moterų emancipacijos idėjoms, pirmajame šaulių susirinkime dėl LŠS įstatų buvo iškeltas ir moterų dalyvavimo organizacijoje klausimas. Nors tarp pirmųjų šaulių gretų ir buvo manančių, kad moterims LŠS ne vieta, tiek V. Putvinskis, tiek greta jo žengusi žmona tokias mintis išsklaidė. Tą pačią dieną ir Emilija tapo šaule. Jau pirmaisiais organizacijos gyvavimo metais pradėjo formuotis moterų šaulių branduolys.

Kelmės šaulių vėliavos pašventinimo ceremonijos dalyviai. Centre sėdi Emilija ir Vladas Putvinskiai. Fotografija iš Antrojo pasaulinio karo metais paslėpto ir 1992 m. į Šiaulių „Aušros“ muziejų patekusio Vlado Putvinskio-Pūtvio archyvo.

Aut. Lazaris Daninas, 1928 m. gegužės 15 d.

„Tiesa, moters šaulės prievolės ne iškart buvo vienodai suprantamos ir apibrėžtos. Dauguma šaulių vyrų manė, kad moterys gali dirbti tik pagalbinis, ne rikiuotės darbus. O pačios moterys teigė, kad kiekviena šaulė turi mokėti naudotis ginklu, gebėti apsiginti ir stoti į žuvusių draugų vietas kovoje.“

Ilgą laiką šaulės nesudarė atskiro vieneto, bet organizuotai rengė kursus, paskaitas, renginius, steigė karių ir studentų šelpimo fondus. Galiausiai, 1927 metų balandį Kaune įsikūrė moterų šaulių skyrius. Keltas net atskiros organizacijos šakos [moteriškos] kūrimo klausimas, tačiau tokia idėja taip ir liko neįgyvendinta. Nesėkmingų moterų bandymų buvo ir pretenduojant į organizacijos Valdybą, Tarybą ir pan.

Lietuvoje prie bendrų šaulių vienetų pradėjus burtis šaulių moterų skyriams, Šiaulių apskrities šaulės suskubo organizuoti ir E. Putvinskienė. 1930 metų sausį buvo sušauktas VII (Šiaulių) rinktinės šaulių moterų atstovų suvažiavimas. Jo metu E. Putvinskienė išrinkta Garbės pirmininke.

XX a. 3–4 dešimt. E. Putvinskienė aktyviai veikė Šiaulių apskrityje, kur rūpinosi šaulių moterų organizavimu. Tuo metu ji pagrindinę veiklą vykdė Graužikų šaulių grandyje ir Kelmės būryje. Po V. Putvinskio mirties 1929 metais E. Putvinskienė dar labiau atsidavė šauliškai veiklai. Pamažu E. Putvinskienė dėl skiriamo rūpesčio ir ilgamečio darbo LŠS buvo praminta „šaulių močiute“. Ji kone tapo visos Šiaulių sąjungos, visų šaulių motina. E. Putvinskienė tapo moterų šaulių idealu.

E. Putvinskienė buvo viena pagrindinių šaulių moterų ideologų. Ji ne tik skaitė paskaitas ar savo šaulės patirtimi dalydavosi būrių susitikimuose, šventėse, stovyklose, bet ir parašė ne vieną straipsnį, aiškinantį šaulės uždavinius ir tikslus. Ji moters šaulės idealą skleidė per auklėtojos, šeimos puoselėtojos ir tėvynės gynėjos prizmes. Savo raštuose Emilija akcentavo, kad pagrindinė šaulės misija – jaunimo auklėjimas. Per tai šaulės gali tarnauti tėvynėi. Anot jos, „pirmiausias mūsų šauliškasis darbas – auginti ir auklėti šaulius ir sugebėti uždegti juose tėvynės meilę“. Kitu svarbiu šaulės uždaviniu ji laikė darbą tautai. Šaulės turėjo ne tik pasiryžti ginti tėvynę, bet ir mokėti praktinių veiksmų, padėsiančių šį siekį įgyvendinti. Šaulės itin daug dėmesio skyrė kariniam pasirengimui ir pirmosios pagalbos, sanitarijos mokslams. E. Putvinskienė lankydavo šaulių būrius, kur skaitydavo paskaitas, rengdavo kursus ir pan. Ji darbą tautos labui laikė aukštesniu siekiu nei asmeninių įnorių ar užgaidų įgyvendinimą. To mokė ir kitas šaulės.

Kaip vieną iš pamatinių visuomenės formavimo elementų ji laikė šeimą, tad šaulės ragino dėti pastangas į šeimos kūrimą ir puoselėjimą. Ji šaulėms aiškino, kad „norėdamos prisidėti prie nepriklausomybės išlaikymo, turime kurti pavyzdingas šeimas: koks bus mūsų šeimyninis gyvenimas, tokia bus ir visuomenė“. Apskritai, moterų šaulių veikloje itin ryški buvo šeimyninė linija. Į šaulių vadovybę susibūrė V. Putvinskio aplinkos moterys. Emilija pirmajame moterų šaulių suvažiavime buvo paskirta garbės pirmininke, dukra Sofija tapo moterų komiteto vicepirmininke, o sesuo Marija Žmuidzinaičienė tapo moterų šaulių komiteto pirmininke. Jos skatino steigti pavyzdingųjų šaulių būrius pagal V. Putvinskio ideologiją. Tai reiškė šeimyninių santykių klostymąsi organizacijoje, o kartu ir moterų, kaip pagalbininkų vyrams, vaidmens plėtojimą. Nenuostabu, kad esant tokiam branduoliui Emilija įsivaizdavo, jog šaulių uždavinys bus atliktas, kai visos šeimos bus šauliškos. Ko gero, šios minties tiesiogiai interpretuoti nereikėtų. Vis tik akivaizdu, jog Emilija tikėjo, kad šaulių idėjos gali tapti šeimų ir visuomenės pamatu.

1933 metų liepos 2–3 dieną Kaune vyko pirmasis Šaulių moterų visuotinis atstovų suvažiavimas. Jame LŠS viršininkas Mykolas Kalmantas paskyrė E. Putvinskienę Šaulių moterų garbės vade. Taip pat susirinkusios atstovės ją išrinko amžina Šaulių moterų garbės pirmininke. Tokie veiksmai buvo visos jos veiklos LŠS įvertinimo ir pagarbos ženklas.

Apibendrinant galima pasakyti, kad E. Putvinskienė atliko ryškų vaidmenį kuriant ir saugant nepriklausomą Lietuvą. Iš esmės, atsisakiusi savo bajoriškų šaknų, Emilija tapo uolia lietuviybės puoselėtoja. Aktyviai įsitraukusi į tautinį lietuvių judėjimą, ji ne tik propagavo vyro skleidžiamas idėjas ir talkino jam darbuose, bet ir iš visų jėgų savo vaikus siekė auklėti lietuviška dvasia. Negana to, viskuo rizikuodama į savo šeimos namus priėmė to meto lietuvių intelektualus, vykdė nelegalią veiklą platindama lietuvišką spaudą ir palaikydama lietuvišką mokyklą. Darbo tautai idėjai tapus šeimą jungiančiu veiksmu, Emilija negailėjo laiko ir energijos šiai idėjai įgyvendinti. Patriotinė veikla nenutrūko ir atkūrus Lietuvos nepriklausomybę. Priešingai – E. Putvinskienė dar labiau įsiliejo į visuomeninį ir kultūrinį Lietuvos gyvenimą. Dirbdama Lietuvos šaulių sąjungoje ji ir toliau skleidė tautiško auklėjimo idėjas, skiepijo šeimos puoselėjimą ir taip dėjo vertybinius pamatus jaunuomenei. x

10 METŲ PO ŽEME. POGRINDINĖ SPAUSTUVĖ „AB“

13

Tekstas – Greta Kučinskaitė

Niekas taip nežemina tautos moralės kaip jos pirmą kalbos draudimas, kurį Lietuva turėjo atlaikyti net keletą kartų. Carinės Rusijos okupacinė valdžia 1864 metais uždraudė lietuvių kalbą ir raštą lotyniškais rašmenimis, tačiau pasipriešinimas okupacijai vyko ir toliau.

Prasidėjus nacistinei ir sovietinėms okupacijoms, vėl laisvo žodžio mintis buvo varžoma. Sovietmečio bruožas: be cenzūros negalėjo pasirodyti joks spaudos leidinys (nesvarbu, kokia kalba rašytas), už tai buvo traukiama baudžiamojon atsakomybėn. Siekiant atsispirti nutautinimui, išlaikyti tradicines tautines vertybes, istorinę atmintį, ginti žmogaus teises, reikėjo spaudos, kuri atspindėtų realius gyvenimo reiškinius. Ji tapo vienu iš pagrindinių kovos ginklų. 1953 metais Lietuvoje užgniaužus paskutinius partizanų pasipriešinimo židinius, atsirado žmonių, kurie rizikuodami savo ir artimųjų laisve, o neretai ir gyvybe, tęsė partizanų pradėtą leidybos darbą.

Vytautas Andziulis ir Juozas Bacevičius pasirinko kovoti ne kulkomis, o švininėmis raidėmis. 1980 metais – pačiame sovietinės propagandos įkarštyje, kai už bet kokią laisvą mintį ar žodį grėsė ilgi metai kalėjimo, jie slapta Vytauto namuose įrengė unikalią pogrindinę spaustuvę „ab“ („a“ ir „b“ – įkūrėjų pavardžių pirmosios raidės) ir ėmėsi paslaptingo pogrindinio darbo.

Tai vienintelė tokia slėptuvė Lietuvoje, kurios per visą jos gyvavimo laikotarpį (veikė ištisą dešimtmetį!) neaptiko sovietų saugumas. Iš čia pogrindiniai leidiniai po mūsų šalį pasklisdavo tūkstantiniais tiražais.

SPAUSTUVĖS ĮKŪRIMAS IR VEIKLA

J. Bacevičius visą sovietmetį ieškojo būdų, kaip pasipriešinti sovietų propagandai. Panašiai mąstė ir V. Andziulis, tad pokalbis tarp šių dviejų žmonių virto pogrindinės spaustuvės įkūrimo pradžia.

Pati idėja spausdinti pogrindyje lietuvišką literatūrą kilo J. Bacevičiui. Savo mintimis jis pasidalijo su V. Andziuliu ir šis ne tik pritarė idėjai, bet ir nusprendė prisidėti. Tik V. Andziulis iškėlė vieną sąlygą – spausdinti ne tik religinę, bet ir patriotinę literatūrą. J. Bacevičius neturėjo nei dalių spaudos mašinai, nei visų reikiamų žinių. Žinias ir galimybes surinkti spaudos mašiną turėjo V. Andziulis, kuris ir pasiūlė J. Bacevičiui tapti bendražygiais. Spaustuvės įrengimo darbai prasidėjo 1979 metais. Slėptuvė buvo rengiama taip atsargiai, kaip atsargiai buvo įrengiami partizanų bunkeriai: žemes išveždavo paslapčia, kad niekam nekiltų įtarimų. O juk reikėjo iškasti ir rankomis išnešti šimtus tonų žemių! Vyrai taip darbavosi dvejus metus, kol galiausiai 1980 metų pradžioje į 12 m² pogrindines patalpas, įrengtas po Andziulių namu, stoviniu ant šlaito kolektyviniuose soduose, Salių kaime, Kauno r., įkūrėjai susinešė ir visus reikiamus daiktus darbui – spausdinti reikalingus šriftus bei spausdinimo mašinos dalis, iš kurių V. Andziulis, pasinaudodamas ilgamečio darbo spaustuvėje patirtimi ir žiniomis, >

1. Spaustuvės pavadinime užkoduotos įkūrėjų pavardžių pirmosios raidės.
2. Įėjimas į spaustuvę šiltnamyje užmaskuotas slankiuoju baseinu.

Noras ginti Tėvynę
išsipildė, gyniau ją
ne švino kulkomis, o
švininėmis raidėmis.

VYTAUTAS ANDZIULIS

1.

surinko visai neblogą iškiliosios spaudos mašiną, kuri per valandą galėjo išspausdinti apie tūkstantį (!) lapų. Taip pat įvedė signalizaciją, kuri turėjo perspėti apie pavojų. Įėjimas į slėptuvę buvo per šiltnamį. Jis buvo užmaskuotas slankiuoju baseinu.

Po ilgo įtempto darbo 1980 metais pagrindžio spaustuvė pavadinta „ab“, o kad nekiltų įtarimų, pavadinimui pasirinktos mažosios įkūrėjų pavardžių raidės.

Darbai dažniausiai buvo atliekami naktimis. V. Andziulis dirbo visus spaustuvininko darbus, rūpinosi gauti popieriaus, išvežti spaudą, o J. Bacevičius užsiėmė spaudos platinimu. V. Andziulio žmona Birutė rūpinosi visų saugumu ir paslapties saugojimu, o įvykus kritinei situacijai – perduoti pavojaus signalą spaustuvėje besidarbuojančiam vyrui. Taip spaustuvė iki Lietuvos nepriklausomybės atgavimo veikė nesusekta dėl kelių priežasčių: visų pirma, apie ją žinojo tik trys asmenys, kurie laikėsi visų slaptumo reikalavimų, ir antroji priežastis – tai, kad buvo naudojamas koduotas leidinių numeravimas. Buvo sugalvota sistema: kiekvieno leidinio 17 puslapio apačioje buvo įrašomas kodas, kuriame užfiksuotas užsakymo numeris, leidinio metai bei eilės numeris.

1981–1990 metais pagrindinėje spaustuvėje visais įmanomais būdais, įvairiausiomis sąlygomis buvo renkama ir spausdinama antisovietinė, religinė, politinė, istorinė ir grožinė literatūra. Kiekvieną tekstą po puslapį reikėjo surinkti iš atskirų raidžių – literų, vėliau atspausdinti ir atlikti dar

daugybę darbų: lankstyti, brošiuruoti, įrišti bei susiūti ir galiausiai platinti visoje Lietuvoje. Per dešimtmetį buvo atspausdintos **23 pavadinimų** patriotinio ir religinio turinio knygos ir brošiūros bendru tiems laikams milžinišku **138 000 egzempliorių tiražu**, visa karta mokėsi tikybos iš „ab“ spaustuvės leistų maldynėlių, pasislėpę skaitė „ab“ spaustuvės leistas knygas apie Lietuvos istoriją bei patriotinius eilėraščius.

SPAUSTUVĖ ATKŪRUS NEPRIKLAUSOMYBĘ

Bičiuliai ir bendradarbiai – V. Andziulis ir J. Bacevičius – už pagrindžio veiklą 1992 metais buvo apdovanoti „Lituanicos“ avalynės fabriko literatūrine premija. Nuo 1997 metų spaustuvė „ab“ tapo Vytauto Didžiojo karo muziejaus padaliniu. 2008 metais spaustuvė buvo įtraukta į tarptautinį istoriškai vertingų šaltojo karo įrenginių ir vietovių sąrašą. Spaustuvėje kasmet gegužės 7 dieną minima Spaudos atgavimo, kalbos ir knygos diena.

Dabar spaustuvėje muziejuje galima pamatyti ne tik požeminiuose labirintuose slapstyta spausdinimo įrangą, leidinius, bet ir vėliau jau legaliai įsigytas šrifto kasas, rinkimo ir spausdinimo mašinas.

Čia lankytojus pasitinka vieno iš spaustuvės įkūrėjų – V. Andziulio žmona Birutė, kurios pasakojamos istorijos – gyvos, paremtos tikrais prisiminimais. Spaustuvė „ab“ dabar yra paminklas visiems tiems, kurie žadino ir gaivino Lietuvą laisvuju žodžiu. x

2.

3.

1. Bičiuliai ir bendradarbiai – V. Andziulis ir J. Bacevičius už pagrindžio veiklą 1992 metais buvo apdovanoti „Lituanicos“ avalynės fabriko literatūrine premija.

2–3. Patalpos ir įrenginiai spaustuvėje „ab“.

14

XXI AMŽIAUS PRADŽIOS AUTOMOBILIAI (I DALIS)

1.

Tekstas – Jonas Rinkevičius

Automobilis į XXI amžių atriedėjo varomas stūmoklinio vidaus degimo variklio. Štai jau beveik 135 metų „įkinkytas“ į sausumos autotransporto priemonę (ATP) jis ištikimai tarnauja žmonėms. Apie ATP naudą bei daromą žalą, sužalojant žmones, prarandant gyvybes rašoma labai daug. Tačiau nenuginčytina yra tai, kad protingai su jomis elgiantis (griežtai laikantis kelių ir saugaus eismo taisyklių) jų visokeriopa nauda gerokai atsveria daromą žalą ir todėl be lengvojo automobilio, sunkvežimio, autobuso dabar neįsivaizduojamas civilizuotas ir visavertis žmogaus gyvenimas. Statistikos duomenys rodo, kad 2020 metų pradžioje pasaulio šalių keliais riedėjo apie 1,2 mlrd. įvairių ATP, pasaulyje gyveno beveik 7,8 mlrd. žmonių, taigi viena transporto priemonė vidutiniškai atiteko 6–7 žmonėms.

Perkopus antrąjį tūkstantmetį ir paminint automobilio garbingą 135 metų sukaktį (jį minėsime 2021 metų sausio mėnesį) pravartu prisiminti ir apibendrinti pasiekimus bei įvertinti ATP techninę dalį, nustatyti, kas dabar mus tenkina ir kas taisytina ir tobulintina ateityje. Analizę atliksime pasitelkdami šios srities specialistų vertinimus bei naujausius techninės literatūros šaltinius – lengvųjų automobilių, sunkvežimių ir autobusų katalogus, juose esančius duomenis. Daugelis čia paminėtų naujovių buvo įdiegtos dar XX amžiaus pabaigoje, o naujajame amžiuje tęsiamos jau nusistovėjusios automobilių gamybos tradicijos ir minėtos naujovės taikomos masiškai.

Įkopus į XXI amžių daugiausia dėmesio buvo skiriama ekonomiškų, ekologiškų ir saugių autotransporto priemonių kūrimui, tik sugriežtinant minėtus reikalavimus. Techninių duomenų analizė rodo, kad šiuo laikotarpiu daugumoje (išimtis –

„Mazda RX-8 1.3L Rotary“ su Vankelio rotoriniu varikliu, kurių gamyba dėl didelės išmetamųjų deginių taršos 2012 metais buvo nutraukta) ATP įrengiami keturtakčiai stūmokliniai vidaus degimo varikliai, turintys nuo 3 iki 12 cilindrus. Jų išdėstymas cilindrus bloke gali būti labai įvairus. Pirmą kartą pasaulinėje praktikoje serijiniuose vokiškuose automobiliuose „VW Passat“ [varikliai W8 ir W10] bei „VW Touareg“ [variklis W12] įrengti kompaktiški ir galingi varikliai, kurių cilindrai išdėstyti trimis eilėmis (pagal VR + VR schemą). Jų lyginamoji galia atitinka pačius aukščiausius variklių konstravimo standartus.

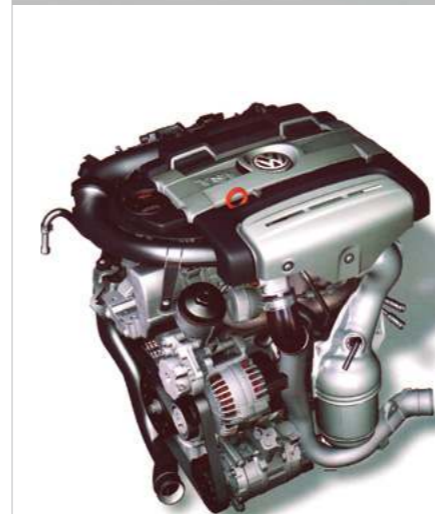
Ankstesniais metais pačios pažangiausios idėjos ir naujausi mokslo laimėjimai tradiciškai pirmiausia būdavo įdiegti didelės klasės prabanguose lengvuosiuose automobiliuose. Dabar ši nusistovėjusi tradicija sugriauta, nes naujovės (ypač užtikrinančios keleivių saugą) plačiai įdiegiamos ne tik reprezentaciniuose,

2.

3.

5.

4.

1. Sportinės klasės automobilis „Mazda RX-8 1.3L Rotary“ su Vankelio rotoriniu varikliu.

2–3. Automobilis „VW Passat W8 4Motion“ ir jo W formos 8 cilindrus variklis.

4–5. Automobilis „VW Golf 1.4 TSI“ ir jo variklis.

bet ir daugiausia gyventojų naudojamuose labai mažos, mažos, kompaktinės bei vidutinės klasės automobiliuose. Ši taisyklė taip pat galioja autobusams bei sunkvežimiams.

Šiuolaikinių ATP varikliuose gali būti įrengta benzininė, benzininė-dujinė, dujinė arba dyzelinė maitinimo sistema. Rečiau jų varikliai maitinami naftos kilmės ir biodegalų mišiniais arba biodegalais. Degalai įpurškiami į įsiurbimo kolektorių, į degimo kamerą arba tiesiai į cilindrą. Atsisakyta daugiau negu 100 metų naudotų neekonomiškų ir labai aplinką teršiančių Oto vidaus degimo variklių su karbiuratorine maitinimo sistema.

Lengvųjų automobilių bei jų pagrindu pagamintų mažųjų sunkvežimių ir autobusų Oto variklių maitinimo sistemoje benzinai, dujos su nedideliu (vidutiniškai iki 2,5 bar) slėgiu įpurškiami purkštuvais į kiekvieno cilindro prieškamerę [sistema MPI – *Multi Point Injection*], rečiau vienu purkštuvu [sistema SPI – *Single Point Injection*]. Ypač perspektyvūs Oto varikliai su tiesioginio degalų įpurškimo sistema. Pirmieji dar 1996 metais mažo slėgio dviejų fazių tiesioginio benzino įpurškimo sistemą GDI [*Gasoline Direct Injection*] serijiniuose automobiliuose „Mitsubishi Carisma GDI“ įdiegė japonai. 1998 metais firmos „Toyota“ sukurtame automobilyje „Toyota Corona Premio“ variklyje įdiegtas patobulintas GDI sistemos variantas. Čia įpurškimo slėgis padidintas iki 100–120 bar (priartėjo prie senų laidų dyzelinei variklių įpurškimo slėgio). Šią pažangią variklių gamybos technologiją perėmė vokiečiai, 2001 metais įdiegė didelio slėgio sistemą, tik jau FSI [*Fuel Stratified Injection*] pavadinimu, serijiniuose automobiliuose „VW Lupo 1.4 FSI“. Dabar tokie labai ekonomiškai, atitinkantys griežčiausius ekologinius reikalavimus varikliai įrengiami daugelyje „Audi“, „Volkswagen“, kitų firmų gaminamų automobilių. Nemažai benzininių variklių turi turbininius arba mechaninius kompresorius – efektyvią priemonę variklio galiai didinti. Yra ir netikėtų sprendimo būdų. Pavyzdžiui, koncernas „Volkswagen“ 2005 metais pirmasis pasaulyje sukūrė mažos galios benzininį variklį su mechaniniu ir turbininiu kompresoriais (anksčiau tai būdavo sportinių ir lenktyninių automobilių privilegija). Taip gerai išnaudojami abiejų oro pūtimo įrenginių privalumai. Toks agregatų derinys pavadintas „Twincharger“, arba sutrumpintai – TSI. Šis oro tiekimo į cilindrą būdas pritaikytas automobilyje „VW Golf 1.4 TSI“ su tiesioginio benzino įpurškimo sistema FSI.

Dabar įpurškimo sistemų įrangą įvairiais pavadinimais gamina šios firmos: „Lucas“ [Anglija], FIAT [Italija], „Renault“ [Prancūzija],

„Mitsubishi“, „Nissan“, „Toyota“ [Japonija], GM, „Bendix“ [JAV]. Tačiau pagrindinė jų tiekėja yra vokiečių firma „Bosch“.

Dyzelinio variklio maitinimo sistema kol kas įrengiama maždaug trečdalyje lengvųjų automobilių bei visuose vidutinės ir didelės keliamosios galios sunkvežimiuose ir autobusuose. Pažangios įvairių šalių firmos taip pat gamina automobilių variklius su tiesioginio degalų įpurškimo sistema. Daugelis iš jų turi turbininio kompresorinio pripūtimo bei labai efektyvaus pripūtimo ir tarpinio oro aušinimo sistemas [*Intercooler* sistema]. Didelės galios dyzeliuose su dviem eilėmis išdėstytais cilindrais gali būti įrengti du turbokompresoriai [*Biturbo* sistema]. 2008 metų automobilių katalogų duomenimis, automobilių su tiesioginio dyzelino įpurškimo sistema buvo net 89 procentai. Pirmieji tokias sistemas automobiliuose „Audi“, „Opel“, „Volkswagen“ dar 1988 metais įrengė šių firmų specialistai. **Šiuolaikiniuose dyzeliuose įrengiama viena iš trijų tiesioginio degalų įpurškimo sistemų:**

1. su daugiaplunžeriniu arba vienplunžeriniu skirstomuoju didelio slėgio degalų siurbliu ir atskirai kiekviename cilindre įrengtais purkštuvais (čia darbinis slėgis yra 150–350 bar). Tai šiek tiek modernizuota tradicinė mechaninė degalų įpurškimo sistema, kuri naudojama senesnėse ATP;

2. su viename įrenginyje sumontuotais siurbliais ir purkštuvais (UI-1 arba UI-2 tipo). Čia darbinis slėgis yra 1800–2000 bar, o naujausių sistemų – iki 2500 barų. Pirmą kartą 1997 metais tokia sistema įrengta vokiečių automobiliuose „Volkswagen Passat 1.9 TDI“. Dabar ši sistema įrengiama firmų „Audi“, SEAT, „Škoda“, „Volkswagen“ automobiliuose. Minėtos dvi sistemos automobilių kataloguose yra žymimos indeksais DI [*Direct Injection*], TDI [*Turbocharged Direct Injection*], PDI [*Pressure Direct Injection*]. Šių firmų patirtį vis plačiau perima ir kitų šalių automobilių gamintojai;

3. su didelio slėgio siurbliu, atskirai kiekviename cilindre įrengtais purkštuvais bei degalų kaupikliu-maitintuvu (čia darbinis slėgis gali būti iki 1600–1800 bar). Tai naujausia ir pažangiausia sistema. Pirmą kartą tokia maitinimo sistema 1998 metais įdiegta serijiniuose automobiliuose „Mercedes-Benz A160 CDI“. Šios vokiečių firmos specialistai sistemą žymi indeksu CDI [*Common Rail Direct Injection*] – bendros magistralės tiesioginio įpurškimo sistema, japonų firma „Daihatsu“ – CD [*Common Rail Diesel*] ir t. t. Ši įpurškimo sistema yra ekonomiškiausia ir labiausiai atitinka gamtosaugos reikalavimus. >

Šiuolaikiniuose didelės galios sunkvežimių ir autobusų dyzeliuose išmetamųjų deginių taršai sumažinti vis dažniau įrengiama deginių recirkuliacijos sistema EGR (*Exhaust Gas Recirculation*), kai dalis išmetamųjų deginių grąžinama į cilindrus „nukenksminti“.

Kad minėtos tiesioginio degalų įpurškimo sistemos turi ateitį, rodo ir šis pavyzdys. 1998 metais Vokietijoje pradėta serijinė mini klasės automobilių „Volkswagen Lupo 1.2 TDI 3l“ gamyba. Būtent čia pirmą kartą įgyvendinta seniai brandinta idėja – 100 kilometrų sunaudota mažiau negu 3 litrai degalų. Šio automobilio vidutinės degalų sąnaudos, važiuojant užmieščio ir miesto ciklu, siekė 2,7–3,6 l/100 km ir atitiko tuo metu galiojančius „Euro-4“ reikalavimus. Nuo 2000 metų su tokiu pat trijų cilindrų varikliu, turbodieseline Ul tipo įpurškimo sistema ir kėbulu iš aliuminio lydinio serijomis pradėti gaminti automobiliai „Audi A2 1.2 TDI“. Tokius variklius geba sukurti tik naujausias mokslo pasiekimas ir aukštas gamybos technologijas įvaldžiusios firmos.

Šiuolaikiniuose didelės galios sunkvežimių ir autobusų dyzeliuose išmetamųjų deginių taršai sumažinti vis dažniau įrengiama deginių recirkuliacijos sistema EGR (*Exhaust Gas Recirculation*), kai dalis išmetamųjų deginių grąžinama į cilindrus „nukenksminti“. Pirmoji Europoje ją pradėjo taikyti švedų firma „Scania“. Ši sistema dyzeliuose ypač efektyviai veikia mažinant išmetamųjų suodžių mikrodalelių kiekį. Pavyzdžiui, EGR sistemą turi modernus autobusas „Scania Irizar New Century“, daugelis čia gaminamų didelės galios sunkvežimių. Bendrajai taršai sumažinti tokia sistema įrengiama ir moderniuose benzininiuose automobilių varikliuose.

Pirmajame šio amžiaus dešimtmetyje Europos šalyse naujai gaminamiems automobiliams buvo taikomos nuo 2009 metų rudens įsigaliojusios „Euro-5“ išmetamųjų deginių taršos normos. Pagal JAV ir Europoje priimtą naują teršalų skaičiavimo metodiką automobiliui galiojo CO₂ teršalų norma – 140 g/km, o nuo 2014 m. „Euro-6“ normos išmetamiems teršalams yra dar griežtesnės – 120 g/km arba Oto variklis turėjo sunaudoti ne daugiau kaip 5,06 l/100 km, o dyzelio variklis – 4,53 l/100 km degalų. 2020 metais teršalų norma sugriežtinta iki 95 g/km, o degalų sąnaudos turės mažėti iki 4,0 – 4,5 l/100 km. Laikytis tokių reikalavimų tradiciniams automobiliams su stūmokliniais vidaus degimo varikliais yra vis sunkiau. Tai pasiseka tik firmoms, pagal pažangiausias technologijas gaminančioms aukštos kokybės automobilius, kurių mechanizmų ir sistemų darbą valdo elektronika. Be jau anksčiau minėtų priemonių, automobilių taršai mažinti ieškoma ir naujų. Pavyzdžiui gali būti vokiečių firma „Volkswagen“ ir jos dabar gaminami automobiliai „VW Passat 2.0 Blue TDI“ su tiesioginiu dyzelino įpurškimu. Kad įvykdytų „Euro-6“ gamtos saugos reikalavimus, ji surado originalų būdą, kaip skaidyti azoto

oksidus specialiu reagentu (karbamido tirpalu) „AdBlue“. Įpurškimas į išmetimo sistemą reagentas suskaido azoto oksidą į nekenksmingą azotą ir vandenį. Vidutinės degalų sąnaudos čia tesiekia 5,2 l/100 km, todėl išmetamųjų teršalų kiekis jau dabar atitinka „Euro-6“ reikalavimus. Siekiant sumažinti aplinkos taršą, panašia linkme einama ir kuriant kitas ATP: sunkvežimių, autobusus. Pavyzdžiui gali būti buvęs koncernas „Daimler-Chrysler“, pirmasis į gaminamus didesnes nei 6,0 tonų bendros masės sunkvežimių ir autobusus pradėjęs diegti dyzelinių variklių technologiją „BlueTec“ su SCR (*Selective Catalytic Reduction*) sistema. Kaip ir minėtame lengvajame automobilyje „VW Passat“, čia taip pat naudojamas „AdBlue“ reagentas. Supildas į rezervuarą reagentas tam tikromis dozėmis įpurškiamas į deginių išmetimo sistemą. Pagal įrengtų jutiklių signalus SCR ir katalizatoriaus darbą valdo elektronika. Dar kitokį teršalų kenksmingumo mažinimo būdą pasirinko švedų firma „Volvo Trucks“, kuri dabar bando sunkvežimių, naudojančių biodegalus Bio-DME – dimetilo eterį. Ši medžiaga – šalutinis miško pramonės produktas, kurį naudojant CO₂ emisija sumažėja net iki 95 procentų.

CO ir CO₂ kiekis mažinamas ir kitais būdais: gaminant mažesnio cilindrų skaičiaus ir darbinio tūrio variklius; naudojant dviejų rūšių degalus (benziną ir suskystintąsias dujas), pavyzdžiui, automobiliuose „VW Golf 1.6 BiFuel“ su tiesioginio degalų įpurškimo sistema; naftos kilmės degalus tam tikru santykiu maišant su biodegalais; naudojant automatinę ISG (*Idle Stop & Go*) arba populiariai vadinamą „Stop-start“ sistemą, pavyzdžiui, ilgiau stovint sankryžose („VW Passat 1.4 TSI EcoFuel“), atjungiant dalį cilindrų, kai variklio apkrovos nedidelės; keičiant vožtuvų atidarymo trukmę ir jų pakėlimo aukštį bei keičiant dujų skirstymo fazių diagramą ir pan.

Labai pasikeitė automobilių transmisija. Gerokai patobulinta jos jautriausia dalis – pagrindinė sankaba. Mat tradicinių sankabų darbo trukmė, palyginti su kitomis transmisijos dalimis, yra labai trumpa. Pagrindinė to priežastis – šiuolaikinių variklių dideli alkūninio veleno sukiai bei jų dažnio svyravimai, kintant variklio ir transmisijos dalių apkrovoms. Ypač didelės apkrovos atlaiko sankabos varomasis diskas. Iš dalies šios apkrovos sumažėjo įrengus dviejų masių smagrą su sukų švytavimų slopintuvu. Tokį įrenginį dar 1996 metais pirmoji Europoje sukūrė garsi vokiečių sankabų gamybos firma LuK (*Lamellen und Kupplungsbau*), o kiek vėliau ir prancūzų firma „Valeo“. Antra šiuo laikotarpiu įdiegta naujovė – nereguliuojamos sankabos. Minėtos firmos sukūrė automatinį pedalo laisvos eigos reguliavimo įrenginį.

Tokio tipo sankabos dabar įrengtos, pavyzdžiui, automobiliuose „Alfa Romeo“, BMW bei „Smart“.

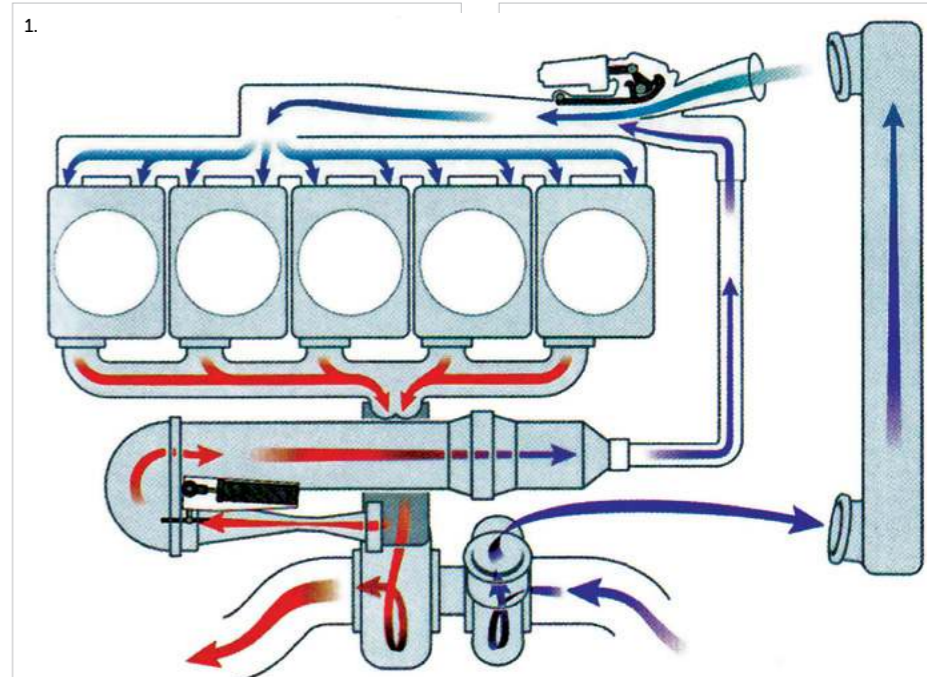
Kol kas sunku įsivaizduoti, kad vairuotojas, pradėdamas važiuoti, automobiliui valdyti nesinaudotų sankabos pedalu ir jos valdymą patikėtų automatiui. Apsieiti be sankabos valdymo pedalo dauguma iš mūsų dar nepasiruošę psichologiškai. Juk daugelis įsivaizduoja, kad, patikėdami sankabą valdyti elektronikos įrenginiui, kartu netenka „dalies laisvės“ visavertiškai valdyti mašiną. Tačiau žmogus, atsisėdęs už vairo, puikiai supranta ir kitą šios problemos pusę: tobulai valdyti sankabą nėra paprasta. Sankabos valdymo problemų ypač dažnai patiria pradedantieji vairuotojai, važiuodami intensyvaus eismo sąlygomis. Todėl automobilių kūrėjai seniai mąsto, kaip sankabą patobulinti, kad ją būtų galima valdyti sklandžiau, tiksliau, greičiau, patiriant kuo mažiau nepatogumų bei energetinių ir materialinių nuostolių.

Šią originalią naujovę pirmoji įdiegė firma „LuK“. Firmos sukurta sankaba, su ASG elektronine valdymo sistema veikia kartu su DSG tipo automatizuota pavarų dėže ir valdoma viena svirtimi. Tokia sistema nuo 2000 metų pirmą kartą įdiegta serijiniuose automobiliuose „Opel Corsa III“.

Pastaruoju metu vis dažniau ATP įrengiamos automatizuotos mechaninės ir automatinės diržinės transmisijos (pavarų dėžės). Pirmieji rankinio valdymo mechaninę pakopinę pavarų dėžę sportiniuose bei bendros paskirties automobiliuose ryžosi modernizuoti firmos BMW specialistai. Pasinaudoję kai kurių „Formulės 1“ lenktyninių automobilių pavarų dėžių ir jų perjungimo mechanizmų konstravimo patirtimi, 1997 metais sportinio automobilio BMW M3 mechaninės šešių pakopų rankinio valdymo pavarų dėžės pagrindu jie sukūrė automatizuotą (automatinio ir rankinio valdymo) pavarų dėžę SMG (*Sequential M Gearbox*). Tokios pavarų dėžės pavadintos nuoseklus jungimo (angl. sequential – nuoseklusis) pavarų dėžėmis.

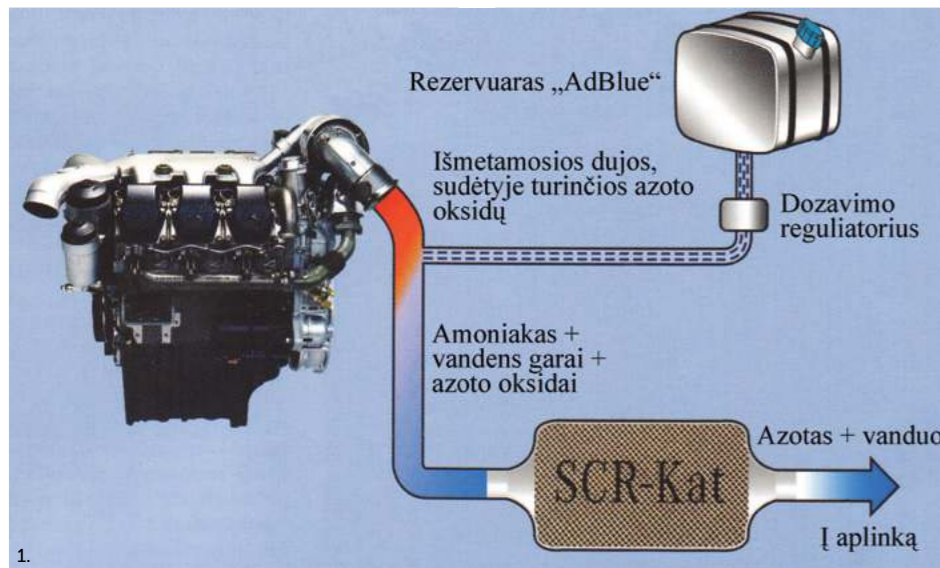
1998 metais SMG pavarų dėžės pagrindu buvo sukurti du šios pavarų dėžės variantai: SMT (*Sequential M Transmission*) ir S (*Steptronic*) pavadinimu. Tarpusavyje jos yra panašios tuo, kad ir viena, ir kita, kaip ir SMG pavarų dėžė, gali dirbti automatinio ir rankinio režimu. SMT sistemos, kaip ir SMG, sankaba ir pavarų dėžė valdomos viena svirtimi. Šios sistemos elektrinę-hidraulinę pavarų valdo elektronika.

Pagrindinis minėtų automatizuotų mechaninių pavarų dėžių privalumas – itin greitas ir lengvas pavarų perjungimas, >

1. Dyzelinis autobusas „Scania Irizar New Century“ su EGR deginių recirkuliacijos sistema.

2. Firmos „Scania“ EGR deginių recirkuliacijos sistemos schema (schemoje mėlynos rodyklės rodo oro judėjimo, o raudonos – deginių judėjimo kelią).

1.

2.

Pagal konstrukciją automatinės pavarų dėžės būna įvairių tipų. Jų paskirtis – palengvinti vairuotojo darbo sąlygas ir kuo optimaliau išnaudoti automobilio galios bei traukos savybes.

automobilio važiavimo greitis suderinamas su variklio apkrova, todėl taupomi degalai. Deja, šias transmisijas plačiau įdiegti trukdo didelės jų kainos. Dabar automatizuotos mechaninės pavarų dėžės dažniausiai įrengiamos sportiniuose automobiliuose – jau minėtame BMW M3 [AM 6] bei BMW M5 ir BMW M6 [AM 7]. Tačiau pirkėjų pageidavimu jos gali būti įrengiamos ir bendros paskirties BMW modeliuose.

2000 metais „Opel“ kartu su firmų „Bosch“ (projektavo elektroninę įrangą) ir „LuK“ (projektavo automatinę sankabą ir jos pavarą) firmų specialistais sukūrė originalią automatizuotą (pusiau automatinę) mechaninę penkių pakopų [AM 5] pavarų dėžę „Easytronic“, kurią įrengė serijiniame mažos klasės lengvajame automobilyje „Opel Corsa 1.2“. Nuo tradicinės mechaninės pavarų dėžės ji skiriasi tuo, kad čia pavaras perjunginėja trys žingsniniai elektros varikliai, kurių darbą kontroliuoja elektroninė valdymo sistema. Vienas iš variklių valdo (įjungia ir išjungia) sankabą, o kiti du – per elektroninį valdymo bloką ir pavarų perjungimo mechanizmą įjungia ir išjungia pavaras. Minėta sistema pavaras įjungia ir išjungia keliskart greičiau (apytikriai per 0,3 s), negu, pavyzdžiui, tradicinė automatinė hidraulinė mechaninė pavarų dėžė. Be to, „Easytronic“ sveria šešis kartus, o kainuoja du kartus mažiau, negu minėta pavarų dėžė.

Specialistų nuomone automatizuota (pusiau automatinė) mechaninė pavarų dėžė „Easytronic“ kol kas yra labiausiai pavykusi iš iki šiol sukurtų. Svarbu ir tai, kad ji įrengiama bendros paskirties labai mažos ir mažos klasės lengvuosiuose automobiliuose, ko iki šiol nebuvo. 2002 metais koncerno „Volkswagen Group“, į kurio sudėtį įėjo firmos „Volkswagen“, „Audi“, SEAT, „Škoda“, specialistai sukūrė automatizuotą mechaninę DSG [Direct Shift Gearbox] tipo pavarų dėžę. Pavaros perjungiamos automatiškai, nepertraukiant varantiesiems ratams perduodamo variklio sukimo momento. Šių pavarų dėžių gamyba organizuota Vokietijoje, Kaselio automobilių agregatų įmonėje. Automatizuotos pavarų dėžės įdiegiamos ir kroviniuose automobiliuose bei autobusuose. Mat krovinių automobilių mechaninės daugiapakopės pavarų dėžės yra sudėtingas transmisijos agregatas ir jį valdyti rankomis yra sunku ir neefektyvu. Todėl krovinių autotransporto priemonių gamintojai jau kuris laikas ieško būdų, kaip jų valdymą palengvinti bei padaryti kuo efektyvesnį. Automobilių istorijos žinovai teigia, kad dar XX amžiaus devintajame dešimtmetyje tarptautinis koncernas IVECO (būstinė Italijoje) pirmasis Europoje kroviniuose automobiliuose įrengė automatizuoto valdymo pavarų dėžę „Fuller“ [JAV]. Kiek vėliau iniciatyvą

automatizuojant pavarų dėžių valdymą perėmė švedai.

Maždaug tuo pačiu laiku kaip ir IVECO, 1983 metais firma „Scania“ sukūrė ir pradėjo gaminti kompiuterizuotą pavarų dėžių valdymo įrangą CAG [angl. Computer Aided Gearbox – kompiuterinė perjungimo sistema]. 1996 metais „Scania“ pradėjo naujų automatizuotų mechaninių pavarų dėžių modernizavimo etapą. Dabar įvairios paskirties ir galios kroviniams automobiliams yra sukurtos ir įdiegtos į serijinę gamybą 6, 8, 9, 12 ir 14 pakopų automatizuotos mechaninės pavarų dėžės. Pavyzdžiui, kroviniame automobilyje „Scania R500 L/C“ įrengta GRS tipo 14 [12 + 2] pakopų pavarų dėžė, sudaryta iš trijų pakopų pagrindinės pavarų dėžės, dviejų pakopų greitinančio reductoriaus [multiplikatoriaus], dviejų pakopų lėtinančio reductoriaus (demultiplikatoriaus) ir dviejų pakopų automobilio važiavimo greičio lėtinuvo [retarderio; lot. retardatio – sulėtinimas], įrengto pavarų dėžės gale. Kai įjungta sankaba, lėtinuvą suka pavarų dėžės varomasis [antrinis] velenas. Pavarų dėžė valdoma pagrindine važiavimo režimo pasirinkimo svirtimi bei funkciniu mygtuku. Pavarų jungimo režimas (rankinis arba automatinis) parenkamas pagal prie pavarų jungimo svirties esančią lentelę, o įjungta pavara matoma kompiuterio ekrane.

Elektroninis valdymo blokas „Opticruise“ integruotas ir į kitas automobilio valdymo sistemas. Šių sistemų jutikliai pavarų dėžės valdymo blokui signalizuoja, kokius „sprendimus“ jis turi priimti [kokį optimalų važiavimo greitį pasirinkti], kad automobilio darbas būtų saugus, ekonomiškasis ir efektyvus.

Firma „Volvo“ gamina krovinius automobilius su automatizuota mechanine 12 pakopų pavarų dėže „I-Shift“. Jos pagrindinė pavarų dėžė yra trijų pakopų. Prie jos yra sumontuoti dviejų pakopų greitinančiųjų ir lėtinančiųjų pavarų reductoriai. Tokios pavarų dėžės įrengiamos kroviniuose automobiliuose „Volvo FM“ ir „Volvo FH“.

Prieš pradėdant nagrinėti automatinės pavarų dėžės, verta patikslinti sąvoką „automatinė transmisija“. Techninėje literatūroje kartais vartojamas nevisiškai tikslus automatinų transmisijų apibūdinimas. Pavyzdžiui, automobilio transmisija, kurioje įrengta automatinė hidraulinė mechaninė pavarų dėžė, dažnai turi mechaninio veikimo agregatus, mazgus (pavyzdžiui, skirstymo dėžę, kardano pavarą, varančiuosius tiltus), kurie naudojami mechaninėje pakopinėje transmisijoje. Todėl tokią transmisiją, galbūt, vertėtų vadinti ne

automatine, o pusiau automatine arba mechanine transmisija su automatine pavarų dėže. O pavadinimas „automatinė transmisija“ tinka tik tuomet, kai visi jos agregatai, mazgai veikia arba yra valdomi automatiškai, naudojant elektroniką. Be to, geresniam važiavimo saugumui bei optimalioms automobilio darbo sąlygoms ir parametrams (ekonomiškumui, dinamiškumui, traukos jėgai, pravažumui ir kt.) užtikrinti šiuolaikinių, modernių automobilių automatinė transmisija susieta ne tik su variklio, bet ir su automobilio valdymo [stabdymo, vairavimo] bei vairuotojo ir keleivių saugą užtikrinančiomis sistemomis.

Pagal konstrukciją automatinės pavarų dėžės būna įvairių tipų. Jų paskirtis – palengvinti vairuotojo darbo sąlygas ir kuo optimaliau išnaudoti automobilio galios bei traukos savybes. Šiuolaikinėse autotransporto priemonėse gali būti įrengta vieno iš šių tipų automatinė pavarų dėžė: hidraulinė-mechaninė, bepakopė mechaninė (diržinė), hibridinė, elektrinė.

2007 metų lengvųjų automobilių katalogų duomenų analizė rodo, kad į automobilių transmisijų sparčiai įdiegiamos modernios šešių ir septynių pakopų automatinės hidraulinės-mechaninės elektronika valdomos pavarų dėžės.

2003 metais pirmą kartą vokiečių lengvuosiuose automobiliuose „Mercedes-Benz E-Class“ įrengta septynių pakopų automatinė hidraulinė-mechaninė elektronika valdoma pavarų dėžė „7G-Tronic“. Šie agregatai yra gerokai pranašesni už savo pirmtakus ir pagal daugelį rodiklių beveik prilygsta mechaninėms krumpliaratinėms transmisijoms. Pavyzdžiui, palyginti su penkių pakopų „hidroautomatais“, jie sumažina degalų sąnaudas, paspartina automobilio įsibėgėjimą, greičiau ir sklandžiau perjungia pavaras. Norint išvengti didelio hidrotransformatoriaus dalių slydimo [dėl ko nukenčia automobilio dinamika], hidrotransformatorius yra blokuojamas važiuojant ne tik didelėmis, bet ir mažomis pavaromis. Tai iki minimumo sumažina hidrotransformatoriaus dalių slydimą, padidina jo naudingumo koeficientą. Tokio tipo pavarų dėžės 2007 metais buvo įrengtos net 59 šios firmos gaminamuose modeliuose. Dabar tokio tipo automatinės pavarų dėžės, tik patobulintos, įrengiamos ir kitų šalių gaminamuose automobiliuose.

2006 metais japonų korporacija „Toyota Motor“ prabangiuose automobiliuose „Lexus LS 460“ pirmoji pasaulyje įrengė aštuonių pakopų automatinę hidraulinę-mechaninę pavarų dėžę, kurios pavaras galima jungti ir rankomis. Įdiegus

modernias pavarų dėžes labai pagerėjo automobilių traukos ir dinamines savybes, o automobilių transmisijų naudingumo koeficientas priartėjo prie mechaninių pakopinių transmisijų naudingumo koeficiento.

Automatinės hidraulinės-mechaninės pavarų dėžės naudojamos mažos ir vidutinės klasės kroviniuose automobiliuose (dažniausiai pagamintose lengvųjų automobilių pagrindu). Galinguose kroviniuose automobiliuose dažniausiai įrengiamos daugiapakopės mechaninės arba daugiapakopės automatizuotos mechaninės pavarų dėžės.

Automatinės mechaninės diržinės bepakopės pavarų dėžės pagrindinę dalį sudaro variatorius [lot. *vario* – keičiu], mechanizmas, kuriuo sklandžiai keičiamas perdavimo skaičius.

Palyginti su automatine hidrauline mechanine pavarų dėže, tai yra visiškai skirtingos sandaros ir skirtingu principu veikianti bepakopė pavarų dėžė. Čia skiriasi ne tik perdavimo skaičių ribos, bet ir važiavimo greičio keitimo bei sukimo momento perdavimo būdas. Palyginti su automatine hidrauline mechanine pavarų dėže, automatinė diržinė pavarų dėžė turi šiuos pranašumus: paprastesnę konstrukciją, nesudėtinga ir palyginti pigi priežiūra.

Serijiniame lengvajame automobilyje DAF 600 tokio tipo pavarų dėžę (ji pavadinta „Variomatic“) 1958 metais pirmieji įdiegė olandai broliai H. ir V. van Dornai. Čia du guminiai diržai su metaliniu kordu perdavė sukimo momentą kiekvienam galiniam ratui atskirai. Kūginius skriemulius valdė išcentrinis bei vakuuminis reguliatoriai.

Deja, ši bepakopė pavarų dėžė turėjo ir trūkumų. Silpniausia vieta buvo variatoriaus diržai, kurie dėl intensyvaus dilimo išlaikydavo vos 20–30 tūkst. kilometrų. Neilgamžiai buvo ir variatoriaus skriemuliai, kurie taip pat greitai susidėvėdavo. x

1. SCR azoto oksidų skaidymo sistemos schema.

2. Dyzelinis balninis vilkikas „Mercedes-Benz Actros 1848“, kuriame įdiegta pažangi „BlueTec“ variklių technologija su SCR sistema, leidžianti gerokai sumažinti išmetamųjų azoto oksidų kiekį.

15

MADAME CHANTAL CUKINIŲ APKEPAS

Tekstas – Vytautas Radzevičius
Nuotrauka – Julius Kalinskas / 15min

Lietuvoje cukinija yra populiarus vaisius (nors mes ją laikome daržove, biologiškai cukinija – vaisius, kaip ir pomidoras). Ši paprasto moliūgo atmaina kilusi iš Amerikos, o vardą gavo itališką („zucchini“ yra mažybinis žodžio „zucca“ pavadinimas, o „zucca“ reiškia moliūgą).

Kartais cukinijos užauga labai didelės. 2014 metais Kanadoje, prie Niagaros, Giovanni Batista Scozzafava užaugino 2,52 metro ilgio cukiniją – tai laikoma pasaulio rekordu.

Patiekalai iš cukinijos lengvai pagaminami. Kaip ir šis receptas – gavau jį iš Prancūzijoje gyvenančios tolimos giminaitės ponios Chantal.

Gero apetito – cukinijų dabar netrūksta.

6 valgytojams reikės:

800 g cukinijos
4 kiaušinių
300 g grietinės
150 g „Tilžės“ sūrio
druskos ir juodųjų pipirų – pagal skonį.

1. Cukinijas perpjaukite išilgai per pusę ir supjaustykite griežinėliais. 5–8 minutes pakaitinkite garuose.
2. Trintuve susmulkinkite sūrį. Kiaušinius išplakite. Pridėkite druskos ir pipirų, sumaišykite su grietine bei dviem trečdaliais sūrio. Sudėkite cukinijos gabalėlius ir išmaišykite.
3. Gautą mišinį supilkite į sviestu ar aliejumi išsteptą kepimo formą, apibarstykite likusiu sūriu ir kepkite pusę valandos 200 laipsnių temperatūroje. x

SVEIKINAME

Sveikiname seses ir brolius sukakčių ir jubiliejų progą!

Karininko Antano Juozapavičiaus šaulių (Alytaus apskr.) 1-oji rinktinė

ALBINA KASPERAVIČIENĖ – 70 m.

Vytauto Didžiojo šaulių (Kauno apskr.) 2-oji rinktinė

ROMUALDAS LIUTKUS – 75 m.
RIMVYDAS MUZIKEVIČIUS – 60 m.

Vakarų (Jūros) šaulių (Klaipėdos apskr.) 3-ioji rinktinė

GINTARAS DINAPAS – 50 m.
SAULIUS ASTRASKAS – 50 m.
LIUDAS ANDRIKIS – 40 m.
AURIMAS MOCKUS – 40 m.
JONAS GAGILAS – 35 m.
HUBERTAS KALINAUSKAS – 20 m.

Suvalkijos šaulių (Marijampolės apskr.) 4-oji rinktinė

JUOZAS ALEKSA – 90 m.
ALGIMANTAS SAGATAUSKAS – 80 m.
LAURYNAS BELEVIČIUS – 30 m.
ANDRIUS BAGDONAS – 30 m.
BARBORA LEKEŠYTĖ – 25 m.

Alfonso Smetonos šaulių (Panevėžio apskr.) 5-oji rinktinė

ZENONAS VIDUOLIS – 60 m.
AURENTAS GRUBINSKAS – 45 m.

Žemaitijos šaulių (Telšių apskr.) 8-oji rinktinė

STANISLOVAS VALUŽIS – 65 m.

LŠS Gen. Povilo Plechavičiaus šaulių (Šiaulių apskr.) 6-oji rinktinė

ADOLFAS BERNOTAS – 75 m.
TITAS JANUŠKEVIČIUS – 20 m.

LDK Kęstučio šaulių (Tauragės apskr.) 7-oji rinktinė

RIMANTAS ŽEMAITIS – 60 m.
IVETA SKURVYDIENĖ – 60 m.
ROMUALDAS ZDANIAUSKAS – 55 m.
ILONA MENZORIUTĖ – 55 m.
JONAS GUDAUSKAS – 50 m.
ARŪNAS STULGINSKAS – 50 m.

Plk. Prano Saladžiaus šaulių (Utenos apskr.) 9-oji rinktinė

GIEDRUTĖ ŠIRONIENĖ – 60 m.

Karaliaus Mindaugo šaulių (Vilniaus apskr.) 10-oji rinktinė

NERIJUS KISIELIUS – 45 m.
ARŪNAS STANKEVIČIUS – 45 m.
TOMAS BAČIŪNAS – 40 m.
NERINGA KUČINSKAITĖ – 40 m.
NERIJUS KURCEVIČIUS – 40 m.
VYTAUTAS NAVICKAS – 40 m.
TOMAS POŠKAITIS – 40 m.
DOMINYKAS VIZBARAS – 40 m.

Vestuvių proga sveikiname Karininko A. Juozapavičiaus šaulių 1-osios rinktinės šaulį, šaulių studentų korporacijos "Saja" sendraugį, Lietuvos kariuomenės kapitoną TOMĄ ŠYVOKĄ 2020 m. rugpjūčio 4 d. vedusį savo išrinktąją **VYTAUTĘ**.

Karininko A. Juozapavičiaus šaulių 1-osios rinktinės šauliai, šaulių studentų korporacijos "Saja" nariai.

KRYŽIAŽODŽIO ATSAKYMAI

Rugsėjo mėnesio „Trimite“ spausdinto kryžiažodžio atsakymai:

Vertikaliai:

1. Gadūnavas.	13. Šyša.
2. Zervynos.	16. Ilgė.
3. Ignalina.	19. Trakai.
4. Labanoras.	23. Nevėža.
5. Betygala.	25. Skaisčiai.
6. Lukšiai.	26. Alsėdžiai.
7. Žeimelis.	27. Plateliai.
8. Svėdasai.	28. Barstyčiai.
9. Žeimiai.	29. Imbradas.
10. Rokiškis.	30. Kaltinėnai.
11. Piliuona.	31. Siesartis.
12. Suviekas.	33. Mikytai.
	34. Viduklė.

UŽJAUČIAME

Dėl staigios sūnaus mirties reiškiamo nuoširdžią užuojautą Alytaus Motiejaus Aldonio 101-osios kuopos šauliui **BIRUTEI GILER**.

Karininko Antano Juozapavičiaus šaulių 1-osios rinktinės šauliai

Mirus Broliui, nuoširdžiai užjaučiame Radviliškio 601-osios kuopos šaulį **ROMUALDĄ VALAITĮ**.

Gen. Povilo Plechavičiaus šaulių 6-osios rinktinės šauliai

Mirus Baisogalos 608-osios kuopos šauliui **VYTAUTUI GRIGAIČIUI**, nuoširdžią užuojautą reiškiamo jo šeimai ir artimiesiems.

Gen. Povilo Plechavičiaus šaulių 6-osios rinktinės šauliai

Užjaučiame Jurbarko P. Paulaičio 701-osios kuopos šaulį **ARVYDĄ GAVĖNIĄ** mirus tėvui.

Užuojauta nuo LDK Kęstučio šaulių 7-osios rinktinės šaulių

Mirus Baisogalos 608-osios kuopos šauliui **JONUI DAUKŠAI**, nuoširdžią užuojautą reiškiamo jo šeimai ir artimiesiems.

LŠS Gen. Povilo Plechavičiaus šaulių 6-osios rinktinės šauliai

Horizontaliai:

2. Zokniai.	32. Lėnas.
13. Šeštakai.	35. Užupė.
14. Vaiguva.	36. Širvinta.
15. Ēriškiai.	37. Eišiškės.
17. Naisiai.	38. Čičirys.
18. Atmata.	39. Dubužis.
20. Lėvuos.	40. Ylakiai.
21. Neris.	41. Alizava.
22. Alksnė.	42. Bridai.
24. Trakas.	43. Sausas. x
26. Asavas.	
27. Pabaiskas.	

16

KRYŽIAŽODIS „JŪRINIS“.

VERTIKALIAI:

1. Rytų Afrikos valstybė prie Indijos vandenyno, kurios didžiausias uostas – Mombasa.
2. Negili įlanka, kurią nuo gilesnės jūros skiria nerija, rifas ar atola (su jūra jungiasi siauru sąsiauriu).
3. Didžiausia keturiolikos–dvidešimt dviejų irklų valtis laive susisiekti su uostu ar kitu laivu (juo vežama įgula, kroviniai).
4. Pagrindinė burė (šiuolaikinėse jachtose ji yra statusa trikampio formos, ištempama per visą stiebo ilgį ir sukelia didžiausią trauką).
5. Kūgio formos tinklas, sudarytas iš pagrindo, dažniausiai iš dviejų, keturių ar kartais daugiau sienų (velkamas paskui laivą įvairiame gylyje).
6. Jūreivystėje, geografijoje ir geodezijoje – kampas tarp šiaurės krypties ir krypties į tam tikrą daiktą vietovėje; skaičiuojamas laipsniais nuo 0° iki 360° laikrodžio rodyklės judėjimo kryptimi.
7. Šalis, į kurią norėjo nuplaukti Kolumbas, bet, plaukdamas į vakarus, atrado Ameriką (nors iki gyvenimo pabaigos buvo įsitikinęs, kad atrado kelią į tą Azijos šalį).
8. Mažas irklinis laivelis.
11. Žuviukas, turintis tokį pat vardą kaip ir J. Verne'o išgalvotas kapitonas.
13. Kaimyninės šalies uostas ir sostinė.
16. Miestas bei sritis Pietryčių Velse (nuo viduramžių žinomas uostamiestis).
17. Lietuvos KJP daugiavandis „Flyvefisken“ klasės patrulinis laivas.
19. Uždara ar pusiau uždara akvatorija su krantinėmis ir prieplaukais, skirta laivams stovėti, pakrauti / iškrauti, su greta esančiais pastatais ir kitais įrenginiais.
20. Krovinių laivų „keleiviai“.
22. Italų jūrininkas ir geografas Vespucci, kurio vardu pavadinta Amerika.
23. Europos valstybė, kuri XVII amžiuje buvo viena svarbiausių kolonijinių valstybių.
24. Tiesioji (rėjinė) burlaivių pirmojo stiebo apatinė burė, taip vadinama pagal stiebo pavadinimą.
25. Salų grupė – Norvegijos karalystės dalis, esanti Arkties vandenyne į šiaurę nuo Europos žemyno (šiauriausiai esanti Europos teritorija).

27. Valstybė sala Vest Indijoje, Mažųjų Antilų salose tarp Karibų jūros ir Atlanto vandenyno, kurios vėliau puikuoja Neptūno trišakis.
28. Laivo, kuriuo plaukė argonautai, pavadinimas.
33. Tai – ir Vokietijos uostas, ir laivo dugno išilginė sija nuo priekio iki galo.
35. Žuvų kiaušinėliai.
38. Taktinis jūros kautynių būdas irklinių ir burinių laivų epochoje: laivai susikabindavo bortais, o įgula kariai kaudavosi stengdamiesi užimti priešininko laivą.
39. Gėrimas, kurį išrado britų jūrininkai apie 1655 metus (į vandens statines buvo pilamas alkoholis, kad vanduo neprasmirtų ir nesudumblėtų).
40. Vyriausias vikingų (ir kitų skandinavų) dievas.
41. Stacionarus uosto statiniai, sienele sutvirtinti išgrįsti krantai, prie kurių švartuojasi laivai.

HORIZONTALIAI:

3. Lengvas dvistiebis laivas su tiesiosiomis burėmis ant priekinio stiebo (fokstiebio) ir įstrižiosiomis ant užpakalinio (grotstiebio).
9. Sportinės varžybos irklinėmis, burinėmis, motorinėmis valtimis.
10. Baltijos jūros sąsiauris tarp Danijos (Zelandijos sala) ir Švedijos (vienas Danijos sąsiaurių, jungiančių Baltijos jūrą su Kategato sąsiauriu).
12. Laivo šonas.
14. Laivo stovimo takelazo lynai, stiebų ir stengų šoninės atotamos.
15. Stiprus, ilgai trunkantis artilerijos šaudymas; daugelio šūvių gausmas.
18. Papuošalas, kuriuo mėgdavo dabintis viduramžių jūrininkai ir piratai.
21. Žargoninis jūros pavadinimas.
23. Plekšniažuvių būrio žuvis.
24. Laivo priekio patalpa nuo orštevenio iki pirmos skersinės pertvaros (šis skyrius naudojamas kaip balastinė cisterna).
26. Istorinis Viduržemio jūros rytinės pakrantės kraštas, viduramžiais garsėjęs piratais.

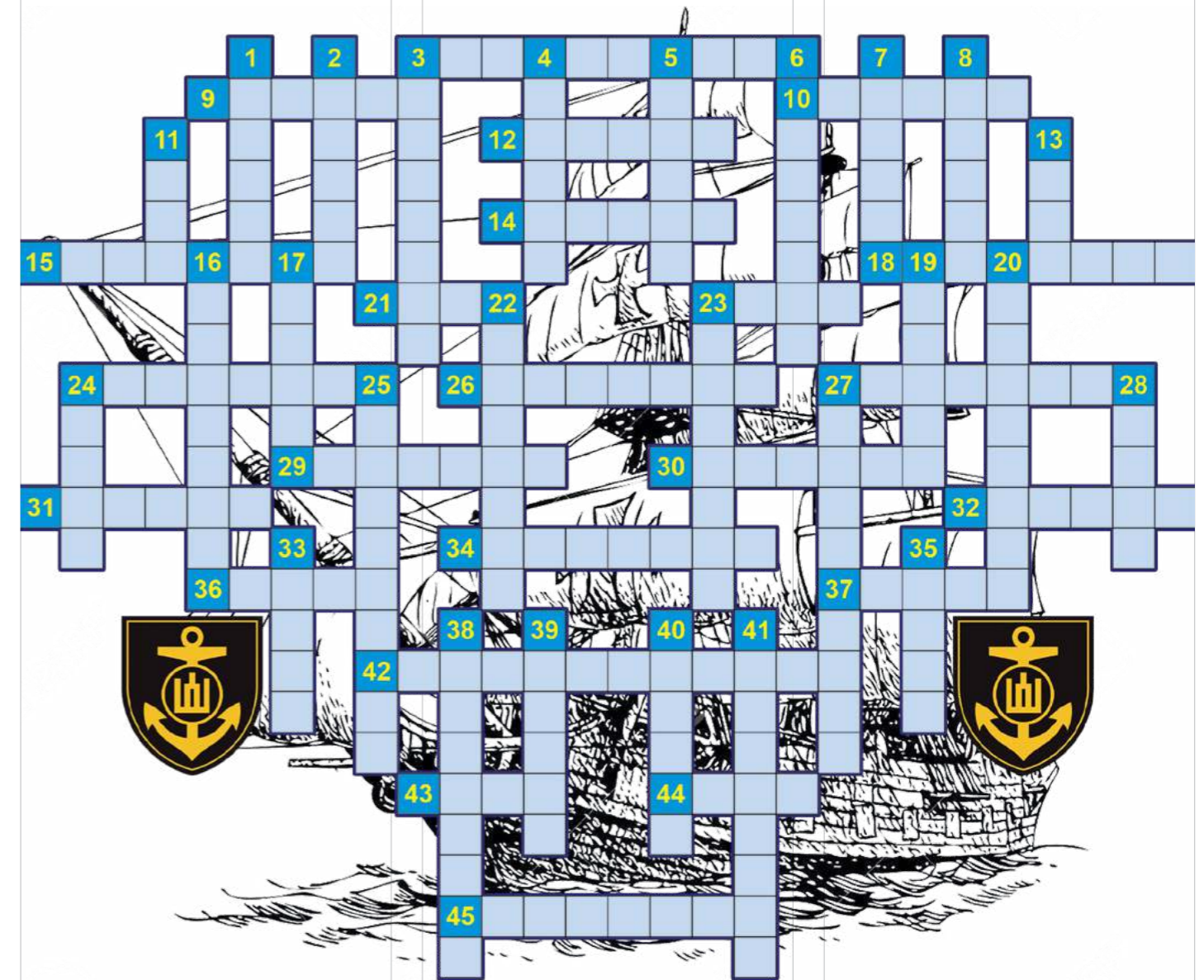
27. Olandų Ost Indijos bendrovės laivas, flagmanas, pastatytas Amsterdame 1628 metais, nuskendęs prie Australijos vakarinio kranto savo pirmosios kelionės į dabartinę Džakartą metu (yra versija, kad būtent šio laivo istorija tapo legendos apie Skrajojantį Olandą pagrindu).
29. Lietuvos KJP priešmininis laivas.
30. Kurortas Rusijoje, Krasnodaro krašte, Juodosios jūros pakrantėje prie Mzymtos upės žiočių; jeinanči į Sočio miesto sudėtį.
31. Nedidelis burinis arba motorinis laivas kelionėms, pramogoms ar sportui (dauguma šių laivų yra nuo 10 iki 30 metrų ilgio, kartais ilgesnės).
32. Plėšrūnas, su kuriuo lyginamas patyręs jūrininkas.
34. Autonominis regionas Šiaurės Vakarų Ispanijoje, Atlanto pakrantėje (pietuose ribojasi su Portugalija).
36. Vėjažuvių būrio, lydekinių skumbrių šeimos žuvis (žinomiausias atlantinė ir Ramiojo vandenyno, kurių kasmet pasaulyje sugaunama apie 300 000 t. Gaudomos telkimosi vietose naktį, nes plaukia į apšviestą vietą).
37. Įrenginiai laivams statyti ar remontuoti, įrengiami laivų statykloje arba dideliame uoste nuo bangavimo apsaugotoje vietoje.
42. Plaukiojanti prieplauka arba specialus laivas, prie kurio priplaukia ir stovi kiti laivai.
43. Kiauninių šeimos plėšrūnas, kurio jūrinė forma gyvena Ramiojo vandenyno šiaurinėje dalyje ir yra vadinama kalanu.
44. Labiausiai apgyvendinta Finmarko savivaldybė Tromso ir Finmarko apskrityje, Norvegijoje.
45. Svarbiausias Kosta Blankos pakrantės miestas Ispanijoje, prie Viduržemio jūros (provincijos centras). x

Atsakykite į kryžiažodžio klausimus ir siųskite atsakymus paštu iki lapkričio 15 d. į „Trimito“ redakciją adresu:

Žurnalas „Trimitas“
Lietuvos šaulių sąjunga
Laisvės al. 34,
44240 Kaunas

Sudarė Kastytis V. Stumbrys

Nepamirškite nurodyti savo atgalinio adreso ir telefono numerio, nes vienas iš atsakiusiųjų burtų būdu gaus prizą – unikalią 1 000 detalių dėlionę „Lietuvos kariai“. Sėkmės!

TRIMITAS

IR PRIEŠ ŠIMTMETĮ SKAITYTAS

**Užsiprenumeruok
„Trimitą“ ir paragink kitą!**

Žurnalas TRIMITAS leidžiamas kas mėnesį.

Žurnale TRIMITAS – šaulystė, karyba, istorija, kelionės, pasaulio pažinimas, išgyvenimo patirtys, lauko virtuvė ir galvosūkių. Kiekvienam yra ką skaityti.

Žurnalą TRIMITAS galima užsiprenumeruoti www.zurnaluprenumerata.lt internetinėje Lietuvos pašto svetainėje prenumeruok.lt bei Lietuvos pašto skyriuose. Prenumeratos kaina metams – 20 eurų.